

Juridiska institutionen
Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Programmet för juris kandidatexamen
Tillämpande studier 30 hp
Vårterminen 2011

En undersökning av rekvisitet
annat socialt nedbrytande beteende 3 § LVU
ur rättighets- och rättssäkerhetsperspektiv

Författare: Lina Smed
Handledare: Professor Lotta Vahlne Westerhäll
Ämne: Socialrätt

Sammanfattning

Barnavårdslagstiftningen har utvecklats under hela 1900-talet. Den 1 juni 1991 trädde den nu gällande tvångsvårdslagen, lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), i kraft. Gunnar Bramstång har funnit två riktlinjer som präglat barnavårdslagstiftningen under 1900-talet, dels rättsstatstanken, dels tanken om individens rätt att få skydd och vård av staten. Dessa två grundtankar ligger även till grund för denna uppsats där syftet är att undersöka 3 § LVU och rekvisitet annat socialt nedbrytande beteenden ur ett rättssäkerhets- och rättighetsperspektiv.

I uppsatsen undersöks vad som kan anses vara ett annat socialt nedbrytande beteende utifrån en rättsdogmatisk metod. För att närmare granska hur rekvisitet tillämpas i domstol har en rättsfallsundersökning genomförts. Undersökningen består av 48 förvaltningsrättsdomar från år 2008 och 2009. Resultatet av undersökningen visar att andra beteenden, utöver de som uttalas i praxis och förarbeten, tas i beaktande när domstolen bedömer om rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende ska anses vara uppfyllt. Rättsfallsundersökningens resultat har analyserats utifrån ett rättssäkerhets- och rättighetsperspektiv. Av analysen framkommer det bland annat att det finns brister i lagen sett ur ett formellt rättssäkerhetsperspektiv och att LVU kan anses vara en svag rättighetslagstiftning.

1. Inledning	5
1.1 Syfte, frågeställningar och avgränsningar	5
1.2 Metod och material	6
1.3 Disposition	7
2. Bakgrund	8
2.1 Barnavårdslagar under första delen av 1900-talet	8
2.1.1 Rättssäkerhet och rättigheter under första delen av 1900-talet	9
2.2 1960-års barnavårdslag	10
2.2.1 Rättssäkerhet och rättigheter i 1960-års lag	11
2.3 En reformerad socialtjänst och nya tvångsvårdslagar	11
2.3.1 Rättssäkerhet och rättigheter i 1980- och 1990-års tvångsvårdslagar	12
2.3.2 Kritik mot 1980-års tvångsvårdslag	14
2.4 Framtida förändringar	15
3. Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga	16
3.1 Förutsättningar för vård	16
3.2 Beslut om vård	17
3.3 Vårdens innehåll	18
3.4 Vårdens upphörande	19
3.5 Överklagbarhet av dom och beslut	19
3.6 Miljöfallen i 2 § LVU	20
4. Beteendefallen i 3 § LVU	22
4.1 Missbruk av beroendeframkallande medel	22
4.2 Brottslig verksamhet	23
4.3 Annat socialt nedbrytande beteende	23
4.3.1 Skolfrånvaro	24
4.3.2 Dopningsmedel	24
4.3.3 Aggressivitet, utåtagerande och våld	25
4.3.4 Omfattande dataspelning och våld i nära relationer	27
4.3.5 Psykiska funktionshinder	28
4.3.6 Gränsdragning LVU och LPT	31
5. Empirisk studie	34
5.1 Omhändertagande enligt 3 § LVU	34
5.2 Annat socialt nedbrytande beteende	35
5.2.1 Skolproblematik	36
5.2.2 Rymningar och vagabondering	37
5.2.3 Utåtagerande beteende, aggressivitet, bristande impuls kontroll	38
5.2.4 Sexuellt beteende, övergrepp och relationer	39
5.2.5 Självskadebeteende, suicid och matproblematik	41
5.2.6 Olämpliga miljöer och olämpligt umgänge	42
5.2.7 Kriminalitet och missbruk	43
5.3 Sammanfattning av resultat	44

6. Analys	46
6.1 Analys ur rättssäkerhetsperspektiv	46
6.1.1 Rättssäkerhet- en teoretisk bakgrund	46
6.1.2 Rekvisitets konstruktion och bristande formell rättssäkerhet	49
6.1.3 Rekvisitets tillämpning och bristande formell rättssäkerhet	49
6.1.4 Könsskillnader och bristande formell rättssäkerhet	50
6.1.5 Könsskillnader utifrån ett materiellt rättssäkerhetsperspektiv	52
6.1.6 Psykiska funktionshinder och bristande formell rättssäkerhet	52
6.1.7 Hur kan rättssäkerheten stärkas?	53
6.1.8 Vårdbehov och rättssäkerhet- kan de gå hand i hand?	55
6.2 Analys ur rättighetsperspektiv	56
6.2.1 Rättigheter inom socialrätten- en teoretisk bakgrund	56
6.2.2 LVU utifrån de sex rättighetskriterierna	57
6.2.3 LVU- en rättighetslag?	61
6.2.4 Starkare och tydligare rättigheter i LVU	63
7. Slutsats	64
8. Källförteckning	68

1. Inledning

1.1 Syfte, frågeställningar och avgränsningar

I uppsatsen behandlas rekvisitet annat socialt nedbrytande beteenden i 3 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Uppsatsen har två huvudsakliga syften. För det första ska rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende granskas, detta för att tydliggöra vilka typer av beteende som anses falla in under rekvisitet. Det andra syftet är att undersöka huruvida de två grundtankarna, rättssäkerhet och rätten till vård, uppfylls inom LVU och framförallt genom rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende i 3 § LVU. Uppsatsens ram utgörs av följande frågeställning:

1. Vilka beteenden innefattas i rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende i 3 § LVU?
2. Hur tillämpas annat socialt nedbrytande beteende i 3 § LVU i förvaltningsrätt? Finns det några skillnader vad gäller de beteenden som pojkar och flickor omhändertas för?
3. Utifrån LVU:s grundtankar om rättssäkerhet och rätt till vård:
  - kan LVU anses vara en rättighetslagstiftning där den unge kan anses ha rätt till vård?
  - uppfylls rättssäkerhetsperspektivet utifrån hur rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende är konstruerat och hur det tillämpas i domstol?

På grund av utrymmesskäl har jag valt att avgränsa undersökningen till rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende i 3 § LVU. I uppsatsen belyses könsskillnader mellan pojkars och flickors beteenden men någon problematisering av rätten utifrån genusperspektiv görs inte. För framtida undersökningar skulle det vara av intresse att arbeta vidare med 3 § LVU utifrån ett maktkritiskt perspektiv såsom genus- eller intersektionalitetsperspektiv. I den mån könsskillnader behandlas i uppsatsen görs detta med referens till tidigare forskning om rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende av Astrid Schlytter. I uppsatsen definieras rättssäkerhet och rättigheter inom socialrätten relativt kortfattat. Kring båda dessa begrepp finns omfattande diskussioner och för vidare läsning kan Lotta Vahlne Westerhälls bok *Den starka statens fall?* och Håkan Gustafssons avhandling *Rättens polyvalens* rekommenderas.

1.2 Metod och material

I uppsatsen används inledningsvis en rättsdogmatisk metod. Metoden innebär att lagtext, förarbeten, doktrin och praxis studeras för att ge svar på vad som kan anses vara gällande rätt för 3 § LVU. Högsta förvaltningsdomstolens praxis som berör 3 § LVU är mycket begränsad och för rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende finns endast tre rättsfall. För att få en tydligare bild av hur rekvisitet tillämpas i domstol har uppsatsen kompletterats med en empirisk undersökning i form av en rättsfallsstudie av domar från förvaltningsrätten. I studien används en kvantitativ metod för att undersöka om det finns några mönster i hur rekvisitet tolkas.

Materialet i rättsfallsstudien utgörs av samtliga domar som avgjorts enbart med stöd av 3 § LVU vid förvaltningsrätten i Göteborg under åren 2008 och 2009. Skälet till att dessa år valts är för att begränsa omfånget av antalet domar. Anledningen till att domarna enbart kommer från förvaltningsrätten i Göteborg har sin grund i domstolens geografiska placering vilket underlättade tillgängligheten till materialet. Undersökningen grundas på totalt 108 domar, där 103 stycken utgör bifall för vård och fem stycken utgör avslag. Domarna har sorterats utefter vilket rekvisit i 3 § LVU som ansetts vara uppfyllt, det vill säga *missbruk, kriminalitet* eller *annat socialt nedbrytande beteende*. I 48 domar hade förvaltningsrätten avgjort målet enbart med stöd av rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende. Dessa domar har lästs noggrant och kategoriserats utefter den unges beteende. Uppsatsen syftar även till att undersöka om det finns några könsskillnader i tillämpningen av 3 § LVU och således har domarna även sorterats utifrån de ungas kön.

För att ge uppsatsen ytterligare djup kompletteras den rättsdogmatiska metoden med rättsvetenskaplig teori. För att analysera grundtankarna i LVU, rättssäkerhet och rätten till vård, tar uppsatsen stöd i fyra olika forskares teori- bildning. Sten Holmbergs och Anna Hollanders teorier om rättigheter inom förvaltningsrätten och Aleksander Peczenik och Lotta Vahlne Westerhälls rätts- säkerhetsteorier.

1.3 Disposition

Uppsatsen inleds med ett avsnitt om hur regleringen av den sociala barnvården utvecklats från 1900-talets början och fram till dagens tvångsvårdslag. I det inledande avsnittet beskrivs även hur de två grundtankarna rättssäkerhet och rätt till vård kommit till uttryck i barnavårdslagstiftningen över tid. Sedan följer ett avsnitt där gällande rätt beskrivs utifrån en rättsdogmatisk metod. Därefter presenteras resultatet från rättsfallsundersökningen. I uppsatsens sista avsnitt analyseras LVU utifrån rättighets- och rättssäkerhetsperspektiv och avslutningsvis presenteras mina slutsatser.

2. Bakgrund

Bramstång har undersökt den svenska barnvården under 1900-talet och har i sin forskning kunnat urskilja två riktlinjer, rättsstatstanken och tanken om individens rätt att få skydd och vård av staten. Idén om en rättsstat är sprunget ur upplysningstiden och skapandet av ett juridiskt system som tillvaratar den enskildes rättssäkerhetsintresse. Bramstång definierar rättssäkerhet som ett skydd mot godtycklighet och att enskilda inte får dömas för en gärning utan att den finns fastslagen i lag. Individens rätt till vård bygger, enligt Bramstång, på en naturrättslig argumentation.¹ Det naturrättsliga idealet växte fram under 1800-talet och bygger på idéer om humanitet och människovänlighet.²

2.1 Barnvårdslagar under första delen av 1900-talet

I Sverige genomfördes den första barnvårdsreformen i början av 1900-talet. Vid 1902 års riksdag antogs tre lagar som berörde barnvården: lagen om fosterbarnsvård, lagen om behandling av minderåriga förbrytare och lagen om uppfostran av vanartade och i sedlighet avseende försummade barn, den så kallade vanartslagen.³ Enligt 1 § i vanartslagen kunde barn under 15 år skiljas från sitt hem mot föräldrarnas vilja i de fall där barnen:

vilka på grund av föräldrars eller målsmäns lastbarhet, vårdslöshet eller oförmåga att ägna barnen nödig tillsyn äro i sedligt avseende så försummade, att särskilda åtgärder anses vara erforderliga för att förekomma deras vanartade, eller äro så vanartade, att hemmets och skolans uppfostringsmedel befinnas otillräckliga för deras tillrättaförande.⁴

Den 1 januari 1926 ersattes vanartslagen med en ny barnvårdslag, lagen (1924:361) om samhällets barnvård. Vanartslagen hade kritiserats för att endast vara en lag på pappret och missförhållandena för barn var utbredda. Den nya barnvårdslagen syftade till att skapa en enhetligare reglering och organisation av vården. Förändringen innebar att barnvårdsuppgifterna lades på en barnvårdsnämnd i varje kommun. Nämnden kom även att stå under statlig

---

¹ Gunnar Bramstång, *Förutsättningarna för barnvårdsnämnds ingripande mot asocial ungdom* (Lund: CWK Gleerups förlag 1964), s. 51.

² Titti Mattsson *Barnet och rättsprocessen, rättssäkerhet och autonomi i samband med beslut om tvångsvård* (Lund: Juristförlaget i Lund 2002), s. 41.

³ Leif Holgersson, *Socialtjänst, lagtexter med kommentarer i historisk belysning* (Stockholm: Tiden/Rabén Prisma, 1998), s. 99 f.

⁴ Mattsson 2002, s. 42 f.

tillsyn från bland annat länsstyrelsen och barnavårdskonsulenterna.⁵ Den nya lagen innebar att barn kunde omhändertras för två olika typer av vård, antingen för samhällsvård eller för skyddsuppfostran. Omhändertagande för samhällsvård förutsatte föräldrarnas samtycke medan omhändertagande för skyddsuppfostran kunde däremot göras mot föräldrarnas vilja.⁶

Barn kunde omhändertras upp till 16 års ålder då han eller hon ansågs vara vanvårdad eller vanartad på grund av brister hos föräldrarna eller om det förekom misshandel i hemmet. I de fall den unge ansågs var så vanartad att särskilda uppfostringsåtgärder krävdes för hans eller hennes tillrättaförande kunde barnet omhändertras fram till 18 års ålder.⁷ Barnavårdslagen präglades av det lindrigaste ingreppets princip, vilken innebar att ett omhändertagande endast kunde bli aktuellt då mindre ingripande åtgärder inte kunnat genomföras. Sådana mindre ingripande åtgärder kunde exempelvis vara en förmaning till föräldrarna.⁸ År 1934 omredigerades barnavårdslagen och fick det nya namnet, lag om samhällets barnavård och ungdomsskydd. Förändringen innebar att ungdomar i åldern 18 till 21 år kunde omhändertras om de hade ett oordentligt, lättjefullt eller lastbart levnadssätt vilket krävde särskilda åtgärder.⁹ Därutöver förändrades beslutsprocessen och tvångsvårdsbeslut kom att underställs länsstyrelsens prövning.¹⁰

2.1.1 Rättssäkerhet och rättigheter under första delen av 1900-talet

Den offentliga barnavården under 1700- och 1800- talet var enligt Bramstång mycket torftigt reglerad och föga utvecklad. Inställningen under denna tidsperiod var att en ungdom som placerades på ett fattighus, ett barnhem eller i ett räddningsinstitut fick en eftersträvansvärd förmån. Utifrån det synsättet var rättssäkerhetsgarantier såsom ett lagbundet processuellt förfarande och noggrant utformade rekvisit för ingripande något helt främmande. Den första genomgripande regleringen kom i samband med att vanartslagen trädde i

---

⁵ Mattsson 2002, s. 44 ff.

⁶ Mattsson 2002, s. 45 f.

⁷ Holgersson 1998, s. 100.

⁸ Mattsson 2002, s. 45 f.

⁹ Holgersson 1998, s. 101.

¹⁰ Mattsson 2002, s. 44 ff.

kraft.¹¹ Bramstång hävdar att den lagstiftning som infördes år 1902 anammade ett naturrättsligt perspektiv. Tvångsomhändertagande av barn motiverades med att samhället ansågs ha en skyldighet att ge vård och uppfostran åt vanartade och försummade barn samt åt minderåriga förbrytare. Barnen, å sin sida, ansågs inneha en rätt till god uppfostran.¹² Under 1900-talets början fanns en betydande oro för att den framtida samhällsordningen var hotad av en växande ungdomsbrottslighet. Uppfostran blev ett motto för att förebygga brott och vårdnadshavarens omsorg kompletterades med offentligt administrerad barnuppfostran.¹³ De personer som hävdade att en anstaltsplacering var ett intrång i föräldrarnas bestämmanderätt tystades ned med argument om att det var samhällets plikt att ingripa till skydd för barnet. De föräldrar som visat sig ovärdiga hade förverkat sin rätt att få bestämma över sina barn.¹⁴

Den barnavårdslag som gällde mellan 1926 och fram till 1960 var enligt Bramstång av stor vikt utifrån principiell och historisk synpunkt. Det anmärkningsvärda under denna tidsperiod var att det skedde en förskjutning i lagstiftningen, som från att ha präglats av enbart rättighetsaspekter även kom att inkludera rättssäkerhetsgarantier. Dessa garantier kom till uttryck genom att ett beslut om tvångsomhändertagande rubricerades som ett administrativt frihetsberövande där vårdnadshavare och den unge tillerkändes besvärsmätt.¹⁵

2.2 1960-års barnavårdslag

Den första januari 1961 trädde en ny barnavårdslag i kraft. Förutsättningarna för ett omhändertagande motsvarade i stor utsträckning den tidigare lagen från år 1926. Begreppen omhändertagande för samhällsvård och för skyddsuppfostran kom dock att ersättas med den gemensamma beteckningen omhändertagande för samhällsvård. I rättstillämpningen kom rekvisitet att delas upp i två varianter, svag respektive stark samhällsvård. Den unge kunde omhändertas fram till 18 års ålder om han eller hon misshandlades eller på annat sätt

---

¹¹ Gunnar Bramstång, *Sociallagstiftningen en kommentar* (Stockholm: PA Norstedt & Söners förlag 1985), s. 189.

¹² Bramstång 1964, s. 56.

¹³ Mats Kumlien, *Uppfostran och straff, studier kring 1902 års lagstiftning om reaktioner mot ungdomsbrott* (Uppsala University: Department of Law 1994), s. 32.

¹⁴ Bramstång 1964, s. 53 f.

¹⁵ Bramstång 1985, s. 189 f.

vanvårdades i hemmet. Fram till 20 års ålder kunde den unge omhändertras på grund av sitt eget beteende. De beteenden som ansågs skadliga för den unge var: brottslig gärning, sedlöst levnadssätt, missbruk av rusdrycker eller narkotiska medel. Därutöver krävdes även att den unge hade behov av särskilda tillrättaförande åtgärder.¹⁶

2.2.1 Rättssäkerhet och rättigheter i 1960-års lag

Bramstång hävdar att den enskildes rättssäkerhet ytterligare stärktes i 1960-års författning. Den ökade rättssäkerheten bestod i att den nya lagen innehöll ett utbyggt processuellt förfarande och att förutsättningarna för ett omhändertagande utformades mer klart och tydligt.¹⁷ Bramstång hävdar dock att trots att förutsättningarna för vård blev tydligare i den nya lagen så var rekvisiten inte tillräckligt klart utformade. Han menar att rekvisitens konstruktion främjat en extensiv tolkning och att de naturrättsliga föreställningarna och förmånsaspekten har inverkat på tolkningen:

Barnavårdslagens förutsättningar för ingripande mot asociala underåriga har stundom fått en vag, elastisk och mångtydig utformning. Risken för att det fria skönet, olika effektivitetshänsyn och andra för subsumtionsfrågans avgörande ovidkommande värderingar har därigenom lämnas ett spelrum, som kan leda till godtycke och rättsosäkerhet, synes uppenbar.¹⁸

För att komma till rätta med rättsosäkerheten och risken för godtycklig tillämpning argumenterar Bramstång för att barnavårdslagstiftning bör präglas av en tydligare legalitetsgrundsats. En sådan grundsats innebär att rättstillämparen gör en restriktiv lagtolkning av förutsättningarna för ett omhändertagande. Den extensiva praxisen som stämmer överens med den naturrättsliga utgångspunkten om vården som förmån, uppfyller inte legalitetsgrundsatsens krav enligt Bramstångs argumentation.¹⁹

2.3 En reformerad socialtjänst och nya tvångsvårdslagar

I slutet av 1960-talet inledde socialutredningen en översyn av den sociala vårdlagstiftningen. Utredningsarbetet ledde fram till en omfattande reform och den 1 januari 1982 trädde socialtjänstlagen (SoL) i kraft. Den nya lagen medförde att

---

¹⁶ Mattsson 2002, s. 49.

¹⁷ Bramstång 1985, s. 190.

¹⁸ Bramstång 1964, s. 60.

¹⁹ Bramstång 1964, s. 60.

tidigare social-, barnavårds- och nykterhetsnämnderna slogs ihop och blev en nämnd, socialnämnden.²⁰ Socialtjänstlagen fick karaktären av en ramlag där framförallt kommunen bär ansvaret för att säkerställa människans sociala välfärd. Socialtjänstreformen präglades också av en ny människosyn, de auktoritära och kontrollerande inslagen i den äldre lagstiftningen ersattes med en syn där frivillighet, samförstånd och integritetshänsyn var de grundläggande tankarna.²¹ För barn- och ungdomsvården innebar det att tvångsomhändertaganden endast kunde genomföras för den enskildes vårdbehov och inte som i tidigare lagstiftning, för att skydda samhället. I samband med att socialtjänstlagen trädde i kraft i början av 1980-talet kom även en kompletterande tvångsvårdslag för barn och ungdomar, lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Lagen reglerade de situationer då frivillig vård enligt SoL inte kunde genomföras. I juni 1991 ersattes LVU med en ny tvångslag för vård av barn och unga, lagen behöll dock samma namn och är den nu gällande lagstiftningen på området.²²

2.3.1 Rättssäkerhet och rättigheter i 1980- och 1990-års tvångsvårdslagar

Den nu gällande lagstiftningen bygger till stora delar på den äldre lagstiftningen från 1980.²³ Mattsson menar att LVU även behöll grundtankarna från äldre lagstiftning, nämligen att samhället har en skyldighet att ta hand om personer med vårdbehov samtidigt som lagen måste uppfylla vissa rättssäkerhetsgarantier.²⁴

Samma resonemang återfinns även i förarbetena till 1980-års lag:

Den lagstiftning som reglerar tvångsingripanden till skydd för barn och ungdomar måste täcka en mängd situationer där ett sådant ingripande behöver ske. Därför måste man vid utformningen av grunderna för tvångsingripande välja formuleringar som är tillräckligt generella för att inbegripa alla de situationer där ett barn far så illa att det behöver omhändertas. Av rättssäkerhetsskäl måste man å andra sidan sträva efter att undvika formuleringar som är så allmänna och vaga att de kan ge upphov till tolkningsproblem och subjektiva bedömningar.²⁵

Den unges vårdbehov är fortfarande en central del av LVU, vilket kan utläsas ur både äldre och nyare förarbeten. Korrelationen mellan att samhället har en plikt/skyldighet att ingripa och att den unge i sin tur har rätt till vård framgår på

---

²⁰ Mattsson 2002, s. 49 ff.

²¹ Gunnar Bramstång 1985, s. 26.

²² Mattsson 2002, s. 49ff. För en närmare redogörelse av nu gällande lag hänvisas till rubrik tre och fyra i uppsatsen.

²³ prop. 1989/90:28 s. 105

²⁴ Mattsson 2002, s. 51.

²⁵ prop. 1989/90:28 s. 52

åtminstone två ställen i förarbeten till 1980-års lag.²⁶ I motiven till 1990-års lag betonas barns grundläggande rättigheter enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken. Av paragrafen framkommer att barn har rätt till bland annat omvårdnad, trygghet och god fostran. I de fall rättigheterna allvarligt kränks är samhället skyldigt - under de förutsättningar som anges i LVU - att ingripa för att skydda barnet.²⁷ Vidare framkommer det även av förarbetena att LVU syftar till att möjliggöra för samhället att kunna uppfylla sin skyldighet att tillgodose barns och ungdomars behov av vård.²⁸

Rättssäkerhetstanken återfinns också i förarbetena till 1990-års lag. I samband med att 1990-års lag trädde i kraft genomfördes två förändringar vilka syftade till att stärka rättssäkerheten. För det första ändrades rekvisiten i beteendefallen från *något annat därmed jämförbart beteende* till den nya formuleringen *något annat socialt nedbrytande beteende*. Införandet av rekvisitet motiveras med att det finns beteenden, exempelvis ungdomar som uppträder på sexklubb eller vistas i missbruksmiljö, där det kan vara angeläget att ingripa men att dessa beteenden inte kan jämföras med missbruk och kriminalitet. Lagstiftarens avsikt med att införa rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende var att förtydliga i vilka situationer som barn och ungdomar ska omhändertas.²⁹

Den andra förändringen i 1990-års lag var att begreppet *allvarlig fara* togs bort och ersattes med rekvisitet *påtaglig risk* för skada. Rekvisitet infördes för både miljöfallen och beteendefallen. Förändringen var dock större i beteendefallen eftersom socialnämnden med den nya formuleringen kunde ingripa på ett tidigare stadium än i den äldre lagstiftningen. I den tidigare formuleringen krävdes en allvarlig fara för att omhänderta ett barn eller en ungdom på grund av hans eller hennes eget beteende.³⁰ Formuleringen fara hade kritiserats för att vara alldeles för vag och abstrakt och det fanns ett alltför stort utrymme för subjektiva antaganden och godtyckliga tolkningar. Införandet av rekvisitet påtaglig risk syftade till att precisera risknivån och på så sätt stärka rättssäkerheten.

---

²⁶ prop. 1979/80:1 s. 257 f samt s. 582.

²⁷ prop. 1989/90:28 s. 58.

²⁸ prop. 1989/90:28 s. 38.

²⁹ prop. 1989/90:28 s. 66 f.

³⁰ prop. 1989/90:28 s. 1 och s. 60 f.

I propositionen konstateras:

Ett tvångsomhändertagande av ett barn är en mycket ingripande åtgärd för barnet och dess föräldrar. Åtgärden kan vara avgörande för barnets hela fortsatta utveckling. Det är med hänsyn till rättssäkerheten viktigt att lagstiftningen är så tydlig och preciserad som möjligt när det gäller att beskriva de grundläggande förutsättningarna för ett sådant tvångsingripande.³¹

Av propositionen framgår inte helt entydigt huruvida ändringarna enbart syftade till att stärka rättssäkerheten eller om de även syftade till att förstärka barnets rätt till vård (genom att fler skadliga beteenden kunde beaktas under rekvisitet annat socialt nedbrytande beteenden samt att socialtjänsten kunde ingripa i ett tidigare skede). I betänkandet, som låg till grund för propositionen, konstaterades dock att LVU skulle förändras genom förtydliganden och preciseringar. Dessa ändringar syftade till att öka möjligheterna att ge barn och ungdomar det skydd som socialtjänstreformen förutsätter samtidigt som rättssäkerhetens krav skulle beaktas.³²

2.3.2 Kritik mot 1980-års tvångsvårdslag

Bramstång anser att 1980-års LVU tog ett tydligt avsteg från den utveckling mot en ökad rättssäkerhet, som skett inom den offentliga barnvården under senare delen av 1900-talet. Han menar att ingripanderekvisiten i 1980-års lag erhållit en vagare och i deskriptivt hänseende mindre omsorgsfull formulering än 1960-års barnvårdslag. Anledningen till omsvängningen, menar han är att det införts ramlagskonstruktioner där det i lagens förarbeten hävdas att den unge har rätt till vård och att samhället har en plikt att tillgodose vården. Bramstång ser detta som en risk ur rättssäkerhetssynpunkt eftersom lagstiftaren har fyllt förarbetena med luftiga rättigheter samtidigt som förutsättningarna för att åtnjuta dessa rättigheter har uttunnats.³³ Bramstång hävdar att begreppsparet "rätt" och "plikt" som finns formulerade i motiven snarare har en ideologiskt betingad avsikt och ur juridisk synpunkt kunde de likväl ha utlämnats. Han menar att motivuttalandena om den unges rätt och samhällets plikt avser att framkalla en uppfattning om att tvångsvård utgör en eftersträvansvärd förmån. Vidare anser han att konstruktionen "rätt till tvångsvård" blir besynnerlig i de fall den enskilde skulle vända sig till en myndighet och på frivillig grund begära ett

---

³¹ Prop. 1989/90:28 s. 62.

³² DS S 1987:3 s. 5.

³³ Bramstång 1985, s. 190.

tvångsingripande. Detta eftersom ett ingripande förutsätter att det saknas samtycke från den enskilde.³⁴

Bramstång menar att ingripanderekvisiten i 1 § andra stycket LVU i 1980-års lag (som med vissa förändringar i 1990-års lag motsvaras av bestämmelserna 2 och 3 §§ LVU) är utformade på ett svepande sätt och uppfyller inte de krav på entydighet och detaljreglering som krävs ur rättssäkerhetssynpunkt. Han förespråkar att denna löst utformade bestämmelse förtjänar att tolkas relativt stramt eftersom det är fråga om tvångsingripanden.³⁵ Endast i de fall vilka klart omfattas av rekvisiten i 1 § andra stycket LVU bör tvångsvård tillgripas. Bramstång förespråkar en restriktiv lagtolkning och ställer sig kritisk inför en friare tolkningsstil utifrån argumentationen att LVU är en skyddslag vars syfte är att skydda den unge. Han menar att en sådan tolkningsstil gör att beslut om tvångsingripanden fattas på icke godtagbara sätt - utifrån intuition, känslotänkande, prestigehänsyn eller andra förutfattade och föga genomtänkta meningar.³⁶

2.4 Framtida förändringar

I barnskyddsutredningens betänkande, från år 2009, föreslås att alla bestämmelser till stöd och skydd för barn och unga i SoL och LVU ska sammanföras till en egen lag med namnet, En särskild lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU). I betänkandet konstateras att fördelen med en samlad lagstiftning är att barn och unga med behov av stöd kommer att bli mer synliggjorda. Ytterligare fördelar är att det blir ett tydligare barnperspektiv och att den enskildes möjlighet till inflytande ökar när lagstiftningen är samlad och därmed mer överskådlig. Enligt förslaget ska SoL fortsätta vara socialtjänstens samlade lagstiftning och LBU blir en speciallag i förhållande till SoL.³⁷ Betänkandet har remissbehandlats och bereds nu av regeringskansliet.³⁸ Regeringen har vid uppsatsens skrivande inte lagt fram några förslag på förändringar av lagstiftningen, men ett lagförslag kan förväntas komma under pågående mandatperioden, senast år 2014.³⁹

---

³⁴ Bramstång 1985, s. 198.

³⁵ Bramstång 1985, s. 204.

³⁶ Bramstång 1985, s. 209.

³⁷ SOU 2009:68 s. 22 f.

³⁸ prop. 2009/10:232 s. 31 f.

³⁹ Agneta Björklund, Socialdepartementet, 2011: muntl. Telefonsamtal 2011-02-18.

3. Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

I 2 kap. 8 § RF fastslås att varje medborgare är gentemot det allmänna skyddad mot frihetsberövande. Av 20 § framgår dock att skyddet från frihetsberövanden får begränsas genom lag. En sådan begränsning får endast göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle och får inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett begränsningen, vilket framgår av 21 §.

3.1 Förutsättningar för vård

Utgångspunkten för socialnämndens arbete är att stöd och hjälp till barn och föräldrar ska ske genom frivilliga insatser och att tvångsvård enligt LVU är ett komplement i de fall vården inte kan genomföras med stöd av SoL.⁴⁰ Av 1 § andra stycket LVU framgår att den som är under 18 år ska beredas vård enligt LVU om någon av de situationer som anges i 2 § (miljöfallen) eller i 3 § (beteendefallen) föreligger. Vidare krävs det att den behövliga vården inte kan ges med samtycke från vårdnadshavaren eller från den unge själv från och med 15 års ålder. Lagen är dock inte ovillkorligen knuten till om det finns ett samtycke eller inte. LVU kan tillämpas i situationer då någon av föräldrarna inte kan nås, exempelvis på grund av en utlandsvistelse eller att föräldrarna undandragit sig från att medverka till vård som de tidigare samtyckt till.⁴¹

Socialutskottet har anfört att ett samtycke inte kan avfärdas endast för att det inte framstår vara allvarligt menat. Utskottet poängterar dock att LVU kan tillämpas, även om det finns ett samtycke, om det krävs för att garantera den unge behövlig vård. Detta gäller till exempel om det finns anledning att befara att samtycket kommer att återkallas eller att vårdnadshavaren kommer att störa barnets vård.⁴² Domstolen har således en möjlighet att bedöma om samtycket är allvarligt menat utifrån möjligheten att genomföra den vård som den unge är i behov av.⁴³ Av Högsta förvaltningsdomstolens praxis framgår att domstolen i sin bedömning tar hänsyn till ett flertal aspekter när det gäller möjligheten att

---

⁴⁰ Carl Norström, Anders Thunved, *Nya sociallagarna*, upplaga 22:1 (Stockholm: Norstedts juridik 2009), s. 307.

⁴¹ Norström, Thunved 2009, s. 312.

⁴² SoU 1979/80:44 s. 100.

⁴³ Mattsson 2002, s. 81.

genomföra vården, exempelvis vårdnadshavarens tillförlitlighet, vårdnadshavarens styrka att stå för sitt ställningstagande trots påverkan från personer i omgivningen, återfall i missbruk samt samarbetsförmåga med socialnämnden.⁴⁴

Av 1 § femte stycket LVU framgår att barnets bästa ska vara det avgörande vid alla beslut som tas med stöd av lagen. LVU syftar specifikt till att skydda den unge och således kan inte några andra intressen än vad som är bäst för barnet ta över beslutsbedömningen. Den närmare innebörden av barnets bästa är inte ingående preciserat i LVU. Regeringen uttalade, i samband med införandet av 6 kap. 2a § FB, att barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall utifrån en bedömning av individuella förhållanden. Vid bedömningen ska hänsyn tas till allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling.⁴⁵

3.2 Beslut om vård

Beslut om vård enligt LVU tas av förvaltningsrätten efter ansökan av socialnämnden, 4 § LVU. En sådan ansökan om vård ska bland annat innehålla en redogörelse för den unges förhållanden, vilka omständigheter som utgör grund för omhändertagandet, tidigare vidtagna åtgärder och vilken vård som den unge ska beredas. I de situationer där den unge har ett omedelbart behov av vård kan socialnämnden besluta om ett omedelbart omhändertagande enligt 6 §. Ett sådant beslut kan tas om den unge är under 20 år, det är sannolikt att den unge behöver beredas vård och rättens beslut om vård inte kan avvaktas. Ett omedelbart omhändertagande ska dock underställas förvaltningsrätten inom en vecka från dagen för beslutet enligt 7 §.

Initiativrätten att starta en process rörande tvångsvård är exklusiv för socialnämnden.⁴⁶ Ett barn eller en vårdnadshavare kan inte själv ansöka om tvångsvård enligt LVU, däremot kan ett barn klaga på ett domstolsbeslut att inte bifalla socialnämndens ansökan om vård.⁴⁷ Frågan om att ge barnet initiativrätt i LVU diskuterades i utredningen *Barnets rätt*. Några av de fördelar som anfördes var att om barn fick initiativrätt skulle de få en utökad autonomi, stärkt integritets-

---

⁴⁴ RÅ 1989 not 169, RÅ 1986 ref. 4, RÅ 1995 ref. 38, RÅ 83 2:87 (II), RÅ 83 2:87 (III), RÅ 1990 ref. 13.

⁴⁵ Norström, Thunved 2009, s. 316.

⁴⁶ Mattsson 2002, s. 169.

⁴⁷ RÅ 2006 ref. 10 se även kapitel 3.5.

skydd och ökade möjligheter att påverka sin situation. Utredningen förutsåg även vissa nackdelar, såsom risken att det skulle inkomma ett stort antal ofullständiga eller ogrundade ansökningar till rätten. Ytterligare ett skäl att inte införa initiativrätt ansågs vara att samhälleliga tvångsingripanden utgör ett så pass allvarligt ingripande i föräldrars och barns liv, att det endast bör kunna initieras av det allmänna. Utredningens slutliga bedömning blev att initiativrätten även fortsättningsvis skulle vara exklusiv för det allmänna.⁴⁸

3.3 Vårdens innehåll

Vård med stöd av LVU ska inledas med att den unge placeras utanför sitt egna hem. Det är först när en sådan placering gjorts som vården anses vara påbörjad i lagens mening, 10 §. Enligt 11 § är det socialnämnden som bestämmer hur vården av den unge ska utformas och var han eller hon ska vistas under vårdtiden. Vården kan se olika ut beroende på den enskildes vårdbehov. Placering kan ske i familjehem, på ett hem för vård och boende enligt SoL 6 kap. 1 § eller på ett särskilt ungdomshem enligt 12 § LVU.

I förarbetena till lagen poängteras att alla vårdinsatser som ges till den unge ska tillgodose barnets rätt till kontinuitet och stabilitet. Alla barn har ett grundläggande behov av att känna tillhörighet och ska i så stor utsträckning som möjligt slippa avbrott i betydelsefulla relationer.⁴⁹ Utöver kontinuitets- och stabilitetskraven finns det ytterligare tre grundprinciper för utövande av vården. Dessa är återförenings-, anhörig- och närhetsprincipen. Återföreningsprincipen innebär att en återförening mellan barn och förälder ska eftersträvas. Anhörigprincipen syftar till att socialnämnden vid placeringen i första hand ska överväga om någon anhörig eller annan närstående kan ta emot barnet. Ändamålet med närhetsprincipen är att säkerställa att barnet upprätthåller kontakten med sina biologiska föräldrar och sitt ursprung.⁵⁰ I 14 § LVU fastslås även i lagtext att socialnämnden har ett ansvar att tillgodose den unges behov av umgänge med

---

⁴⁸ SOU 1987:7 s. 101 ff.

⁴⁹ prop. 1989/90:28 s. 52.

⁵⁰ SOU 2009:68 s. 453 f.

föräldrarna. Nämnden har även ett ansvar att främja barnets kontakt med andra känslomässigt betydelsefulla närstående utöver vårdnadshavarna.⁵¹

3.4 Vårdens upphörande

Enligt 21 § första stycket LVU ska vården upphöra när den inte längre behövs. Vård som beslutats med stöd av 2 § ska upphöra senast när den unge fyller 18 år och för beslut med stöd av 3 § upphör vården senast vid 21 års ålder. Av 13 § framgår det att socialnämnden noga ska följa vården av den unge och regelbundet ompröva och överväga om omhändertagandet ska fortgå. Vården ska alltid omprövas om den unge själv (då han eller hon fyllt 15 år) eller om den unges vårdnadshavare begär att omhändertagandet ska upphöra.⁵²

3.5 Överklagbarhet av dom och beslut

Enligt 33 § FPL kan förvaltningsrättens beslut om vård enligt LVU överklagas till kammarrätten och därefter till Högsta förvaltningsdomstolen. Beslutet får överklagas av den som beslutet angår och om det gått henne eller honom emot. Ett beslut om LVU-vård anses angå den unge själv och hans eller hennes vårdnadshavare samt socialtjänsten. Den unge själv är, oavsett ålder, part i ett LVU-mål. Från och med att den unge fyllt 15 år får han eller hon föra sin talan själv och kan således även själv överklaga ett beslut om vård, 36 § LVU. Enligt 39 § ska ett offentligt biträde förordnas till den unge i mål och ärenden om vård med stöd av LVU. För barn under 15 år blir det offentliga biträdet även den unges ställföreträdare i målet, 36 §. Biträdet som för barnets talan och kan också överklaga förvaltningsrättens beslut.⁵³ Den unges vårdnadshavare är också berörd av ett beslut enligt LVU och har rätt att överklaga. I praxis har det fastslagits att en förälder som inte är vårdnadshavare däremot inte har rätt att överklaga.⁵⁴

Huruvida ett beslut enligt LVU ska anses ha gått den enskilde emot har bedömts av Högsta förvaltningsdomstolen:

Huruvida ett avgörande gått någon emot får bedömas från fall till fall med beaktande av det intresse som den av beslutet berörde kan anses ha i saken. I ett mål av det aktuella slaget kan barnet antingen motsätta sig eller önska sig ett omhändertagande. Alltefter beslutets innebörd kan barnet med hänsyn till sin egen inställning bli klagoberättigad. I det aktuella

---

⁵¹ Norström, Thunved 2009, s. 353.

⁵² Norström, Thunved 2009, s. 352.

⁵³ prop. 1994/95:224 s. 57.

⁵⁴ RÅ 1961 s. 170 och RÅ72 s. 32.

målet har barnen genom sin ställföreträdare tillstyrkt bifall till nämndens ansökningar om att de skulle beredas vård med stöd av 2 § LVU, vilket medför att länsrättens dom varigenom ansökningarna avslagits kommit att gå dem emot. Till följd härav är förutsättningarna i 33 § andra stycket FPL uppfyllda och barnen är således i princip klagoberättigade.⁵⁵

Av rättsfallet framgår att det inte enbart är beslut om bifall på vårdansökan som kan anses gå den enskilde emot. Ett avslagsbeslut kan också anses ha gått den enskilde emot och barnet kan överklaga om hon eller han tidigare medgett ett omhändertagande. I utredningen *Barnets rätt* diskuterades om barnets rätt att överklaga ett avslagsbeslut även medför att barnet tillerkänns initiativrätt till ansökan om LVU-vård. Av utredningen framgår att de problem som kunde väntas uppkomma om den unge tillerkänns initiativrätt, exempelvis att domstolen får in ofullständiga ansökningar om LVU-vård, föreligger inte när målet redan har behandlats i domstol. Socialnämnden har genom sin ansökan om vård redan presenterat en utredning av omständigheterna i fallet och har dessutom tagit det första initiativet till en process. Slutsatsen av resonemanget blir att även om barnet tillerkänns en viss initiativrätt under en senare del av processen så ska barnet ha rätt att överklaga ett avslagsbeslut.⁵⁶

Av 41 § LVU framgår vilka av socialnämndens beslut som den enskilde får överklaga. Några av de beslut som omnämns i paragrafen är beslut om var den unge ska vårdas och beslut om umgänge enligt 14 §. Av 41 § andra stycket framgår det att paragrafen är uttömlig och andra beslut får inte överklagas.⁵⁷

3.6 Miljöfallen i 2 § LVU

Enligt 2 § LVU ska ett barn tas omhand om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat beteende i hemmet finns påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas (miljöfallen). Med uttrycket påtaglig risk har lagstiftaren poängterat att det inte kan vara fråga om någon ringa risk för skada. En övergående eller mindre betydande risk är inte tillräckligt för ett ingripande. Det måste föreligga konkreta omständigheter som talar för en risk för skada. Risken för skada ska ha en inverkan på barnets hälsa och utveckling som medför ett tydligt vårdbehov.⁵⁸

---

⁵⁵ RÅ 2006 ref. 10.

⁵⁶ SOU 1987:7 s. 104.

⁵⁷ Norström, Thunved 2009, s. 393.

⁵⁸ Norström, Thunved 2009, s. 318 f.

Av lagtexten framgår att begreppet *misshandel* avser både fysisk och psykisk misshandel. I motiven till lagen framgår att en ringa grad av fysisk misshandel anses utgöra en påtaglig risk för den unges hälsa eller utveckling om den inte är att betrakta som en enstaka överilad handling. Misshandel av allvarigare slag bör regelmässigt leda till att den unge omhändertas. Med rekvisitetet *psykisk misshandel* avses exempelvis att den unge utsätts för psykiskt lidande genom systematiska kränkningar, nedvärdering eller terrorisering.⁵⁹

Begreppet *otillbörligt utnyttjande* innebär att föräldrarna utnyttjar barnet i sexuellt eller i pornografiskt syfte. Ett annat exempel är att den unge får ta ett så stort självständigt ansvar för familjen att barnet riskerar att ta skada av det. Ytterligare exempel är att barnet tvingas utföra ett alltför ansträngande kroppsarbete.⁶⁰ Rekvisitetet *brister i omsorgen* omfattar situationer då barnet utsätts för vanvård, vilket kan bestå i att den materiella omsorgen om barnet brister så allvarligt att barnets hälsa äventyras, eller att barnet inte får den tillsyn och det skydd som är nödvändigt med hänsyn till barnets ålder. Hit hör även fall när föräldrarna inte medverkar till att barnet får nödvändig medicinsk behandling. Brister i omsorgen kan även ta sig uttryck genom att barnet utsätts för psykisk och känslomässig försummelse till den grad att barnets känslomässiga eller psykiska behov allvarligt eftersätts. En sådan problematik kan bero på missbruk eller psykisk störning hos föräldrarna.⁶¹ Det bör poängteras att föräldrarnas problem i sig inte kan föranleda ett ingripande utan det väsentliga är vad följderna av problemen innebär för barnet.⁶²

Uppräkningen i 2 § är inte heltäckande och rekvisitetet *något annat förhållande i hemmet* täcker de andra situationer i hemmet som innebär att det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Det kan exempelvis vara missförhållanden i hemmet som inte i första hand beror på vårdnadshavaren själv utan på en sambo till denne.⁶³ Andra exempel är att föräldern inte knyter an till sitt barn eller att föräldern lever i en sjuklig symbios med barnet.⁶⁴

---

⁵⁹ prop. 1989/90:28 s. 65.

⁶⁰ prop. 1989/90:28 s. 107.

⁶¹ prop. 1989/90:28 s. 65.

⁶² Norström, Thunved 2009, s. 320.

⁶³ prop. 1989/90:28 s. 65.

⁶⁴ Norström, Thunved 2009, s. 320.

4. Beteendefallen i 3 § LVU

Enligt 3 § LVU ska den unge beredas vård om han eller hon utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.⁶⁵ I likhet med 2 § LVU ställs det krav på att det finns en påtaglig risk att den unge skadas. Även i 3 § krävs konkreta omständigheter som talar för att den unge riskerar att skadas och att det således föreligger ett vårdbehov. Det får inte vara frågan om ett subjektivt antagande om att den unge löper risk att skadas.⁶⁶ Samhällsvärderingar eller inställning i trosfrågor, får inte heller läggas till grund för ett vårdingripande.⁶⁷ I lagens förarbeten betonas att LVU inte får användas för att tillgodose andra samhällsintressen. I motiven nämns som exempel att om en ungdom begår brottsliga handlingar så är det den unges behov av vård som ska motiverar insatsen, inte samhällsskyddet. Det är det aktuella vårdbehovet hos den unge och vad som kan göras för att tillgodose detta behov som ska vara avgörande för insatsen.⁶⁸

4.1 Missbruk av beroendeframkallande medel

Med rekvisitet beroendeframkallande medel avses alkohol, narkotika eller därmed jämställda tekniska preparat som thinner samt allt icke-medicinskt bruk av läkemedel.⁶⁹ Enligt Socialstyrelsens allmänna råd anses även andra produkter som innehåller alkohol vara beroendeframkallande medel, exempelvis flyktiga lösningsmedel, hårvatten och deodoranter. För att avgöra om det föreligger ett missbruk ska en helhetsbedömning göras i det enskilda fallet. I bedömningen ska omständigheter som den unges ålder, missbruksmedel, missbrukets omfattning och övriga omständigheter vägas in.⁷⁰

I bedömningen av missbrukets omfattning ska det beaktas att ett regelbundet bruk av beroendeframkallande medel snabbt kan leda till en påtaglig risk

---

⁶⁵ Norström, Thunved 2009, s. 307 ff.

⁶⁶ Norström, Thunved 2009, s. 321.

⁶⁷ prop. 1989/90:28 s. 107.

⁶⁸ prop. 1979/80:1 s. 583.

⁶⁹ Norström, Thunved 2009, s. 322.

⁷⁰ SOSFS 1997:15 s. 33.

för den unges hälsa. Redan det faktum att den unge är på väg att utveckla en beroendesituation gör att det föreligger en påtaglig risk för honom eller henne. Vilken typ av missbruksmedel som den unge använder är också av betydelse för att klargöra huruvida det föreligger ett missbruk. Av motiven framgår att:

Enstaka bruk av tung narkotika som t.ex. heroin liksom en längre tids frekvent missbruk - oavsett vilket preparat det är fråga om - kan däremot innebära en allvarlig fara för den unges hälsa eller utveckling.⁷¹

4.2 Brottslig verksamhet

Ett omhändertagande med stöd av rekvisitet brottslig verksamhet blir aktuellt först när brottsligheten kan anses utgöra en bristande anpassning till samhällslivet. Rena bagatellförseelser eller enstaka brott som inte är av allvarlig art faller inte in under rekvisitet brottslig verksamhet.⁷² Bramstång menar att det, utifrån allmänt språkbruk, finns ett visst intensitets-, varaktighets-, kontinuitets- och aktualitetskrav för att rekvisitet brottslig verksamhet ska anses uppfyllt. För att den unges kriminalitet ska anses utgöra brottslig verksamhet krävs en dokumenterad upprepning av brottsliga gärningar som inte är av bagatellartad natur. Vidare krävs det att den unges kriminalitet kan förväntas bli bestående och skada hans eller hennes fortsatta sociala utveckling.⁷³ Ett avgörande från Högsta förvaltningsdomstolen tydliggjorde rekvisitets tolkning. I målet ansågs tre inbrottsstöldar inte vara av den arten att det kunde anses utgöra brottslig verksamhet.⁷⁴

4.3 Annat socialt nedbrytande beteende

Den sista av de tre förutsättningarna för omhändertagande i 3 § LVU utgörs av rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende. I motiven tydliggörs rekvisitets omfattning relativt sparsamt:

Med "socialt nedbrytande beteende" menas att den unge betar sig på ett sätt som avviker från samhällets grundläggande normer. Exempel på detta är att den unge begår något eller några enstaka allvarliga brott utan att man för den skull kan tala om brottslig verksamhet. Vidare kan det vara fråga om att den unge vistas - annat än tillfälligt - i en s.k. knarkarkvart eller någon annan missbruksmiljö eller att den unge prostituerar sig eller uppträder på en

---

⁷¹ prop. 1979/80:1 s. 582 f.

⁷² Norström, Thunved 2009, s. 322.

⁷³ Bramstång 1985, s. 254 f.

⁷⁴ RÅ 84 2:31.

sexklubb. Det bör dock framhållas att beteendet även skall innebära en påtaglig risk för den unges hälsa eller utveckling.⁷⁵

I förarbetena poängteras att ett ingripande ska komma till stånd i ett så pass tidigt skede att det ännu är möjligt att bryta en destruktiv utveckling hos den unge. Detta för att undvika än mer långtgående och återkommande myndighetsåtgärder.⁷⁶ Av Socialstyrelsens allmänna råd framkommer att i de fall rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende tillämpas, ska socialnämnden göra en sammantagen bedömning av de olika beteenden som den unge uppvisar.⁷⁷

4.3.1 Skolfrånvaro

Skolfrånvaro behandlas inte i förarbetena till LVU. Av Socialstyrelsens allmänna råd framgår att skolk primärt är en uppgift för skolan att åtgärda och torde i sig inte kunna utgöra grund för ett omhändertagande enligt LVU.⁷⁸ Bramstång intar samma inställning i frågan om skolfrånvaro och hävdar att bristande fullgörelse av skolplikten regleras uttömmande i skollagstiftningen.⁷⁹ I praxis från 1980-års LVU framkommer att skolk i kombination med vissa andra beteenden inte kunde anses vara ett beteende som föll in under det då gällande rekvisitet något annat därmed jämförbart beteende.⁸⁰

4.3.2 Dopningsmedel

Med begreppet dopningsmedel avses anabola steroider, testosteron och kemiska substanser som ökar produktionen av tillväxthormon. Barn och ungdomar som brukar dopningsmedel riskerar att få allvarliga skadeverkningar, det är dock något oklart huruvida bruk av dopningsmedel kan föranleda ett omhändertagande.⁸¹ JO har i ett uttalande anfört att: "övervägande skäl torde dock tala för att anabola steroider inte är ett sådant beroendeframkallande medel som avses i 3 § LVU."⁸² Enbart den omständigheten att den unge använt anabola steroider kan inte i sig föranleda ett omhändertagande. Däremot påpekar JO att det är

---

⁷⁵ prop. 1989/90:28 s. 109.

⁷⁶ prop. 1989/90:28 s. 67.

⁷⁷ SOSFS 1997:15 s 35 jfr RÅ 84 2:31.

⁷⁸ SOSFS 1997:15 s. 35.

⁷⁹ Bramstång 1985, s. 261.

⁸⁰ I RÅ 84 2:31 framkommer att en ungdom som anses leva under oordnade förhållanden som är att skolka, stanna borta över nätterna hos en tio år äldre man, inte var ett jämförbart beteende.

⁸¹ Norström, Thunved 2009, s. 322.

⁸² JO 1997/98 s. 336.

viktigt att socialtjänsten på ett annat lämpligt sätt verkar för att motivera den unge att avstå från bruket.⁸³ Enligt 5 kap. 1 § SoL har socialnämnden ett särskilt ansvar att motverka barn och ungdomars missbruk av bland annat dopningsmedel. I ett förarbetsuttalande gällande kriminalisering av dopningsmedel framgår dock att barn och ungdomar som missbrukar dopningsmedel bör kunna omhändertas med stöd av rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende.

Om en underårig missbrukar dopningsmedel på ett sådant sätt att det kan anses utgöra ett kvalificerat socialt nedbrytande beteende bör möjligheter kunna föreligga för tvångsvård även om det inte samtidigt föreligger missbruk av andra medel. Det synes också sannolikt att ett sådant omfattande missbruk av dopningsmedel är kopplat till andra problem hos den unge. LVU torde visserligen hittills inte ha använts enbart på grund av missbruk av dopningsmedel. Något formellt hinder för detta synes dock inte föreligga om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda.⁸⁴

Socialstyrelsen har uttalat att ungas bruk av anabola steroider kan utgöra ett annat socialt nedbrytande beteende och omfattas av LVU. För att bedöma risken för den unges hälsa och utveckling måste missbrukets omfattning, effekter och syfte bedömas sammantaget och sättas i relation till den unges livsföring och beteende i övrigt.⁸⁵ Slutsatsen blir således att ett bruk av anabola steroider inte kan anses vara ett missbruk av beroendeframkallande medel men kan anses vara ett annat socialt nedbrytande beteende.

4.3.3 Aggressivitet, utåtagerande och våld

I RÅ 2000 ref. 33 prövades om ett aggressivt beteende hos en 15 årig pojke kunde anses vara ett annat socialt nedbrytande beteende. Domen är ett av de tre avgörandena från Högsta förvaltningsdomstolen där rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende bedömts. I målet hade pojken vid upprepade tillfällen uppträtt aggressivt och våldsamt i sin familj och i skolan. Han hade även varit hotfull mot familj och andra personer i sin närhet. Pojken var starkt impulsdriven med en hög inre spänningsnivå och hamnade lätt i ett aggressivt och utagerande beteende eftersom han har svårt att hantera starka känslor. Förvaltningsrätten ansåg att pojken uppvisade ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU och meddelande beslut om tvångsvård. Kammarrätten gjorde en annan bedömning och konstaterade att pojkens aggressiva, och utåtagerande beteende

---

⁸³ JO 1997/98 s. 336.

⁸⁴ prop. 1998/99:3 s. 89.

⁸⁵ SOSFS 1997:15 s. 35.

inte kunde anses utgöra ett sådant socialt nedbrytande beteende som omfattas av 3 § LVU. Kammarrätten upphävde förvaltningsrättens dom. Målet överklagades till Högsta förvaltningsdomstolen och där bedömde pojkens beteende som ett socialt nedbrytande beteende, vilket motiverades enligt följande:

Han har ett aggressivt uppträdande och svårt att behärska sig. Detta leder till att han hotar och slår sina kamrater och anhöriga. I sådant sammanhang har han också använt kniv. Han har avstängts från olika skolor och andra institutioner därför att man inte kunnat garantera hans egen och andras säkerhet. Utöver våld har han gjort sig skyldig till annat brottsligt handlande. Han har tydligt visat en dragning till asociala och destruktiva miljöer.⁸⁶

Under tiden som löpte mellan kammarrättens dom och Högsta förvaltningsdomstolens avgörande hade pojken uppträtt på ett sätt i hemmet som medfört att situationen för familjen blivit ohållbar. Han hade dessutom brukat narkotika, dömts för olaga hot och åklagaren hade beslutat om åtalsunderlåtelse för stöld. Högsta förvaltningsdomstolen ansåg, med beaktande av de senare tillkomna incidenterna, att det var uppenbart att rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende var uppfyllt. Vidare anförde Högsta förvaltningsdomstolen att de händelser som inträffat under målets gång från kammarrätt till Högsta förvaltningsdomstolen dock inte var nödvändiga för rekvisitets tillämpning. I domen konstateras:

Redan vad som framkommit i underinstanserna i dessa hänseenden måste enligt Regeringsrättens bedömning anses innebära att [pojken] har visat ett socialt nedbrytande beteende och att hans utveckling därigenom påtagligt riskerat att skadas.⁸⁷

Mattsson har analyserat rättsfallet och menar att Högsta förvaltningsdomstolen inte klart uttrycker vad det är i pojkens beteende som är socialt nedbrytande beteende. Hon konstaterar dock att lagens syfte är att ge ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt det skydd och stöd som de behöver. Syftet med lagen är inte att skydda den unges omgivning. Således konstaterar Mattsson att det hot som pojken utgör för sin omgivning inte är av betydelse för bedömningen om rekvisitet är uppfyllt. Av Högsta förvaltningsdomstolens avgörande kvarstår att pojkens våldsamma beteende tillsammans med brottsligt handlande och dragning till destruktiva miljöer utgör ett socialt nedbrytande beteende.⁸⁸

---

⁸⁶ RÅ 2000 ref. 33 s. 6 f.

⁸⁷ RÅ 2000 ref 33 s. 7.

⁸⁸ Mattsson 2002, s. 78.

4.3.4 Omfattande dataspelande och våld i nära relationer

Utöver förarbetsuttalanden och praxis från Högsta förvaltningsdomstolen finns det ett flertal domar från kammarrätterna gällande rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende. Ett avgörande från kammarrätten kan inte anses vara lika prejudicerande som domar från Högsta förvaltningsdomstolen men kan utgöra en kompletterande rättskälla till hur rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende tolkas i domstol.

Kammarrätten i Göteborg meddelade i mars år 2008 en dom som behandlade ett mycket omfattande dataspelande hos en sjuuttonårig pojke. Av kammarrättens dom framgår att pojken ska beredas vård med stöd av 3 § LVU och rätten instämmer i lägre rätts bedömning. I förvaltningsrättens dom konstateras:

Av utredningen i målet framgår att [pojken] under en längre tid har visat ett socialt nedbrytande beteende vilket främst har yttrat sig i att han har isolerat sig från omvärlden och skaffat sig en icke acceptabel dygnsrytm. Den tid han bort avsatt för studier och fritidsaktiviteter har spenderats på ett dataspelande som fått en sådan omfattning att han utvecklat ett beroende av detta som är att jämföras med missbruk. Han har vid de försök som gjorts att bryta dataspelandet uppvisat ett aggressivt beteende. Vidare har det framkommit att familjen har relationsproblem som ingen av dem kan hantera. [Mamman] har haft svårt att kontrollera [pojken] och hon har inte haft förmåga att sätta gränser för honom.

[Pappan] är bosatt i Tyskland och har angett att han för närvarande saknar möjlighet att ha [pojken] boende hos sig. Föräldrarnas förmåga att skydda [pojken] samt sätta adekvata gränser för honom synes därmed vara mycket begränsade. Mot denna bakgrund finner länsrätten att [pojken] genom ett socialt nedbrytande beteende utsätter sin hälsa och utveckling för en påtaglig risk att skadas.⁸⁹

Av domen kan utläsas att i de fall den unge har ett så pass omfattande dataspelande att han eller hon utvecklat ett beroende som kan jämföras med missbruk kan det anses utgöra ett socialt nedbrytande beteende. I målet togs även hänsyn till att den unge isolerat sig från omvärlden, skaffat sig en icke acceptabel dygnsrytm och att den tid han borde ägnat åt studier och fritidsaktiviteter hade istället spenderats på att datorspel. Utöver dessa beteenden hade pojken uppvisat ett aggressivt beteende i samband med att han försökt bryta sitt spelande.

I ett avgörande från kammarrätten i Stockholm, mål nummer 7473-09, behandlas frågan om en sjuuttonårig flicka, vars pojkvän misshandlade henne, kunde anses ha ett socialt nedbrytande beteende. I domen anför kammarrätten att våld i nära relationer kan ligga till grund för ett omhändertagande enligt LVU.

---

⁸⁹ KamR 6890-07, Göteborg 2008-03-17, s. 3.

Våld mot kvinnor i nära relationer är ett växande samhällsproblem. Förutom de kroppsskador som fysisk misshandel kan ge upphov till så utgör ofta misshandel och annat kränkande beteende ett hot mot utvecklingen av en positiv självbild hos den drabbade. Härtill förekommer ofta social isolering av den som är utsatt för misshandeln med risk för socialt utanförskap. En ung kvinna som väljer att stanna i en relation där övergrepp i form av upprepad misshandel - psykisk och/eller fysisk - förekommer får därför, enligt kammarrättens mening, i vissa fall anses uppvisa ett sådant socialt nedbrytande beteende som omfattas av rekvisitet i 3 § LVU. En sådan yngre person är också många gånger i behov av vård för att bryta den destruktiva utvecklingen.⁹⁰

I målet ansåg kammarrätten att det var utrett att flickan vid några tillfällen hade blivit fysiskt misshandlad av sin pojkvän. Däremot ansåg rätten att det av utredningen saknades stöd för att flickan utsatts för upprepade kränkningar av annat slag samt att pojkvännen kontrollerat och styrt henne. I domen påpekas att för att ett omhändertagande enligt LVU ska bli aktuellt krävs att det föreligger en påtaglig risk för skada. Kammarrättens ansåg det vara mycket allvarligt att flickan väljer att leva i en nära relation i vilken hon riskerar att fortsatt utsättas för, i vart fall, fysisk misshandel. Domstolen avslog dock socialnämndens ansökan med motiveringen att det förelåg en viss risk att flickans hälsa och utveckling skadas, men vid en samlad bedömning var det inte visat att hennes beteende var av så allvarligt slag att det fanns förutsättningar att bereda henne vård enligt LVU.

4.3.5 Psykiska funktionshinder

Av förarbetena till LVU framkommer att en psykisk störning hos den unge utgör i sig inte skäl för ett ingripande enligt LVU. Det är först när den psykiska problematiken leder till missbruk, brottslighet eller ett annat socialt nedbrytande beteende som ett omhändertagande kan komma i fråga. Socialtjänsten har det yttersta ansvaret för att hjälpa barn och ungdomar som far illa och vilken typ av vård som är mest lämplig för den unge får avgöras i varje enskilt fall. I vissa situationer kan den vård som ges inom ramen för socialtjänstens egna behandlingsresurser vara mest lämplig, i andra fall kan det vara bättre att bereda den unge vård inom psykiatri.⁹¹

Högsta förvaltningsdomstolen har behandlat huruvida rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende kan anses var uppfyllt då den unge lider av ett psykiskt

---

⁹⁰ KamR 7473-09, Stockholm 2010-01-14, s. 8.

⁹¹ prop. 1989/90:28 s. 67.

funktionshinder.⁹² I RÅ 2010 ref. 24 var det fråga om omhändertagande av en 16-årig flicka med diagnosen ADHD och autismspektrumstörning. Flickan hade ett utåtagerande och aggressivt beteende. Förvaltningsrätten ansåg att flickan uppfyllde rekvisitet annat socialt nedbrytande och att hon skulle beredas vård med stöd av LVU. Kammarrätten gjorde samma bedömning, med undantag från en skiljaktig mening från ett av kammarrättsråden. Kammarrättens beslut att bifalla socialnämndens ansökan om vård motiverades enligt följande:

Av utredningen i målet framgår att M., till följd av sitt psykiska funktionshinder, reagerar med aggressivitet när hon överväldigas av stimuli som hon inte förstår. Det förekommer enligt utredningen att hon vid sådana tillfällen går till "besinningslösa handgripligheter". Hon har beväpnat sig med tillhyggen, uttalat hot samt vid flera tillfällen skadat både sig själv och andra. M. har under sin uppväxt vistats på flera institutioner. Hennes utagerande beteende med hot och handgripligheter har lett till ohållbara situationer, bl.a. på hennes skola i maj 2008, på HVB-hemmet Lägenheten i juni 2008 samt på HVB-hemmet Alma i augusti 2008. Kammarrätten finner att M:s utagerande beteende, som det beskrivs i utredningen, måste anses strida mot samhällets grundläggande normer. Det utgör därmed ett sådant socialt nedbrytande beteende som kan ligga till grund för vård enligt 3 § LVU. Den omständigheten att beteendet är en yttring av M:s psykiska funktionshinder föranleder inte någon annan bedömning (jfr prop. 1989/90:28 s. 67 och RÅ 2000 ref. 33). - Genom sitt utagerande beteende utsätter M. sin hälsa och utveckling för en påtaglig risk att skadas. Hon ska därmed beredas vård enligt 3 § LVU, varför överklagandet ska avslås.⁹³

Högsta förvaltningsdomstolen ansåg, till skillnad från de två tidigare instanserna, att förutsättningarna för vård inte var uppfyllda. I målet inhämtades ett yttrande från Socialstyrelsen, av vilket det framkom att flickan hade ett självdestruktivt och öppet sexualiserande beteende. Vidare hade hon en bristande kontroll över sin impulsivitet och aggressivitet samt uppträdde hotfullt.⁹⁴ Socialstyrelsens slutsats var att flickans beteende skulle anses var ett annat socialt nedbrytande beteende. Högsta förvaltningsdomstolen motiverade sitt ställningstagande enligt följande:

Av vad som anförts i det föregående framgår att en ungdom som lider av en psykisk störning inte enbart av det skälet får bli föremål för vård enligt LVU. För att sådan vård ska bli aktuell krävs, i de s.k. beteendefallen, att personen i fråga missbrukar eller bedriver brottslig verksamhet eller, såvitt nu är av intresse, uppvisar något annat socialt nedbrytande beteende. Om någon av dessa situationer är för handen kan LVU på samma sätt som gäller andra ungdomar komma i fråga. Att det finns en psykiatrisk grundproblematik utgör alltså inget hinder mot att tillämpa LVU men är inte heller en tillräcklig förutsättning.

Enligt Regeringsrättens mening följer av vad som nu sagts att ett beteende som närmast kan betraktas som symptom på en psykisk störning inte utgör ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU. I annat fall skulle själva störningen i realiteten tillåtas ligga till grund för ett beslut om LVU vilket, som framgått ovan, inte är avsikten med lagen. För att ett visst beteende ska karakteriseras som ett socialt nedbrytande beteende i LVU:s mening bör

---

⁹² RÅ 2010 ref. 24, RegR 8480-08.

⁹³ RÅ 2010 ref. 24 s. 4.

⁹⁴ RÅ 2010 ref. 24 s.4 f.

krävas att det inte framstår som ett uttryck för den psykiska störningen utan i princip lika väl kan iakttas hos någon utan ett sådant funktionshinder.

I målet har inte annat framkommit än att det beteende som M. uppvisar i huvudsak är att betrakta som symtom på hennes psykiska funktionshinder.

Beteendet är därmed inte att hänföra till sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU. M.O:s överklagande ska därför bifallas.⁹⁵

I samband med Högsta förvaltningsdomstolens dom RÅ 2010 ref. 24, avgjordes ytterligare ett mål med liknande förutsättningar, RegR 8480-2008. Domen gällde ett omhändertagande av en pojke på knappt 20 år med ett neuropsykiatriskt funktionshinder i form av ADHD och en lättare utvecklingsstörning. Pojken hade ett aggressivt beteende vilket kommit till uttryck genom knivhot. I förvaltningsrätten och kammarrätten fastslogs att han skulle beredas vård med stöd av rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende i 3 § LVU. I kammarrättens dom konstateras:

Av utredningen i målet framgår att [pojken], till följd av sitt psykiska funktionshinder, uppträder aggressivt och hotfullt när han hamnar i för honom påfrestande situationer. Hans utagerande beteende har fortsatt på det nuvarande behandlingshemmet. Kammarrätten finner att [hans] aggressiva beteende - vilket bl.a. har manifesterat sig genom knivhot - måste anses strida mot samhällets grundläggande normer. Det utgör därmed ett sådant socialt nedbrytande beteende som kan ligga till grund för vård enligt 3 § LVU. Den omständigheten att beteendet är en yttring av [hans] psykiska funktionshinder, liksom det faktum att beteendet främst har riktat sig mot behandlingspersonal, föranleder inte någon annan bedömning (jfr prop. 1989/90:28 s. 67 och RÅ 2000 ref. 33).⁹⁶

I domen var ett av kammarrättsråden och referenten av skiljaktig mening. De ansåg att pojkens utåtagerande beteende med aggressivitet och hot mot behandlingspersonal var en del av hans funktionshinder och inte ett socialt nedbrytande beteende.⁹⁷ Även i detta mål tog Högsta förvaltningsdomstolen in ett yttrande från Socialstyrelsen. I yttrandet anförs bland annat att det i pojkens beteende fanns starka inslag av aggressivt utagerande, destruktivitet och våld. Han var i farozonen för ett kriminellt beteende och socialt utanförskap. Vidare var hans brottsliga handlande kopplat till hans aggressiva och våldsamma beteende. Socialstyrelsens slutsats var att han har ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i LVU.⁹⁸

Högsta förvaltningsdomstolen biföll pojkens överklagande. I domen motiverar domstolen sitt beslut på ett i det närmaste identiskt sätt som i RÅ 2010

---

⁹⁵ RÅ 2010 ref. 24 s. 5 f.

⁹⁶ RegR 8480-2008 s. 5 f.

⁹⁷ RegR 8480-2008 s. 6.

⁹⁸ RegR 8480-2008 s. 7.

ref. 24. I likhet med nyss nämnda rättsfall konstateras att en psykisk grundproblematik inte utgör något hinder mot att tillämpa LVU men är inte heller en tillräcklig förutsättning. Högsta förvaltningsdomstolen menar att det beteende som pojken uppvisar i huvudsak är att betrakta som symtom på hans psykiska funktionshinder, vilket inte utgör ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU.⁹⁹

Av de två avgörandena från Högsta förvaltningsdomstolen klargörs att sådana beteenden som kan betraktas som symtom på ett psykiskt funktionshinder inte kan utgöra ett socialt nedbrytande beteende i den mening som avses med 3 § LVU. Domstolen gör inget närmare förtydligande av vilka symtom det är fråga om. Av utredningen i de två målen framgår att ungdomarna lider av ett flertal olika symtom såsom aggressivt utagerande, destruktivitet, våld, självdestruktivt beteende, ett öppet sexualiserande beteende, aggressivitet, hotfullhet och impulsstyrighet.

I båda domarna framhålls att för att kategorisera ett beteende som ett socialt nedbrytande beteende krävs att det inte framstår som ett uttryck för en psykisk störning. Beteendet ska i princip lika väl kunna iakttas hos någon utan ett sådant funktionshinder. Högsta förvaltningsdomstolens domar är dock något svårtolkat eftersom ett flertal av symtomen, såsom självdestruktivitet, aggressivitet utåtagerande, också kan iakttas hos personer utan ett funktionshinder.

I domskälen till de båda domarna hänvisas till förarbeten och praxis. Bland annat belyses rättsfallet RÅ 2000 ref. 33. Högsta förvaltningsdomstolen kommenterar rättsfallet genom att konstatera att den unge i det fallet misstänktes ha någon form av psykiskt funktionshinder men att det inte hade ställts någon diagnos. För att hänföra ett beteende som ett symtom på ett funktionshinder krävs således, enligt Högsta förvaltningsdomstolens resonemang, att den unge fått en diagnos.

4.3.6 Gränsdragning LVU och LPT

I barnpsykiatrikommitténs utredning, *Det gäller livet. Stöd och vård till barn och ungdomar med psykiska problem*, framkommer att representanter från socialtjänst och länsstyrelse riktat kritik mot att det saknas fungerande regler för

---

⁹⁹ RegR 8480-2008 s. 8 f.

ungdomar som mår psykiskt dåligt. Problematiken gäller framförallt tonårsflickor som på grund av sina psykiska problem är självdestruktiva, vilket exempelvis yttrar sig i ätstörningar och självmordsförsök.¹⁰⁰

I utredningen framhålls att det råder stor rättsosäkerhet för de ungdomar som mår psykiskt dåligt men varken uppfyller förutsättningarna att beredas vård med stöd av LVU eller LPT.¹⁰¹ Enligt LVU kan den unge inte beredas vård endast på grund av att han eller hon mår psykiskt dåligt, utan det krävs att den psykiska problematiken leder till missbruk, kriminalitet eller att annat socialt nedbrytande beteende.¹⁰² För att vård enligt LPT ska bli aktuellt krävs det att patienten lider av en allvarlig psykisk störning och har ett oundgängligt behov av psykiatrisk dygnetruntvård eller behöver iaktta särskilda villkor för att kunna ges nödvändig psykiatrisk vård, 3 § LPT. Av förarbetena exemplifieras allvarlig psykisk störning och rekvisitet avser i första hand tillstånd av psykotisk karaktär, allvarliga depressioner med självmordstankar, svårartade personlighetsstörningar med mera.¹⁰³ Av en undersökning från Socialstyrelsen framkommer att även om LPT är tillämplig på barn och unga så är det sällsynt att sådan vård kommer till stånd. Under perioden juli 1992 till och med juni 1993 vårdades totalt 52 ungdomar med stöd av LPT.¹⁰⁴

I barnpsykiatrikommitténs utredning framfördes en begäran om att gränserna mellan LVU och LPT skulle ses över. Många unga har ett stort vårdbehov. Behovet kan dock inte tillgodoses eftersom de inte har så allvarliga problem att LPT kan tillämpas samtidigt som psykiska problem inte kan föranleda ett ingripande enligt 3 § LVU. Konsekvensen blir att socialnämnden försöker hitta andra brister i den unges hemmiljö för att få till stånd nödvändig vård.¹⁰⁵

Frågan om gränsdragningen mellan LVU och LPT togs upp till behandling två år senare i utredningen, *Omhändertagen - samhällets ansvar för utsatta barn och unga*. Utredningen kom fram till slutsatsen att LVU inte skulle utvidgas till att

---

¹⁰⁰ SOU 1998:31 s. 212.

¹⁰¹ SOU 1998:31 s. 216.

¹⁰² prop. 1989/90:28 s. 67.

¹⁰³ prop. 1990/91:58 s. 86.

¹⁰⁴ SOU 1998:31 s. 213. Det var ett tag sedan undersökningen genomfördes och det finns indikationer på att siffrorna nu ser annorlunda ut, det vill säga att idag omhändertas fler ungdomar med stöd av LPT.

¹⁰⁵ SOU 1998:31 s. 216.

omfatta ungdomar med psykiska problem eftersom det skulle kräva en helt annan kompetens och organisation än vad som finns inom socialtjänsten idag. I utredningen anförs att barn och ungdomar med psykiska problem har rätt att få stöd och hjälp från psykiatrin, där rätt kompetens redan finns att tillgå.¹⁰⁶

I utredningen uppmärksammades även att cirka 40 % av de barn och unga som beretts vård med stöd av LVU och vårdas på särskilda ungdomshem hade psykiska problem. Dessa ungdomar får dock inte tillgång till den psykiatriska vård som de behöver. Anledningen till att vårdbehovet inte tillgodosågs var att det saknas psykiatrisk kompetens på behandlingsinstitutionerna och att BUP har en avvisande inställning till att vårda unga som uppträder aggressivt och störande. För att komma till rätta med problemet föreslog utredningen att samarbetet mellan socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatrin skulle utvecklas.¹⁰⁷

Regeringen gick på utredningens linje och någon utvidgning av LVU eller LPT genomfördes inte. De barn och ungdomar som har psykiska problem ska få sitt vårdbehov tillgodosett inom psykiatrin och därför bör samarbetet mellan socialtjänsten och psykiatrin stärkas.¹⁰⁸ Det infördes en ny bestämmelse i 5 kap. 1a § SoL, av vilken det framgår att socialnämnden i frågor som rör barn som far illa, ska samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. I ett flertal lagar infördes en skyldighet för andra myndigheter att samverka med socialtjänsten när barn far illa, exempelvis 2 f § i hälso- och sjukvårdslagen.

I barnskyddsutredningens betänkande från år 2009 rekommenderas att nuvarande bestämmelser om socialnämndens ansvar för samhällsvård ska förtydligas ytterligare. Utredningen föreslår att det ska införas en ny bestämmelse där det framgår att socialnämnden har ansvar för att verka för att barns behov av hälso- och sjukvårdsinsatser från exempelvis BUP tillgodoses.¹⁰⁹ Betänkandet har remissbehandlats och bereds nu av regeringskansliet.¹¹⁰ Regeringen har vid uppsatsens skrivande inte lagt fram några förslag på förändringar av lagstiftningen.¹¹¹

---

¹⁰⁶ SOU 2000:77 s. 171 ff.

¹⁰⁷ SOU 2000:77 s. 171 ff.

¹⁰⁸ prop. 2002/03:53 s. 87.

¹⁰⁹ SOU 2009:68 s. 35.

¹¹⁰ prop. 2009/10:232 s. 31 f.

¹¹¹ Agneta Björklund, Socialdepartementet, 2011: muntl. Telefonsamtal 2011-02-18.

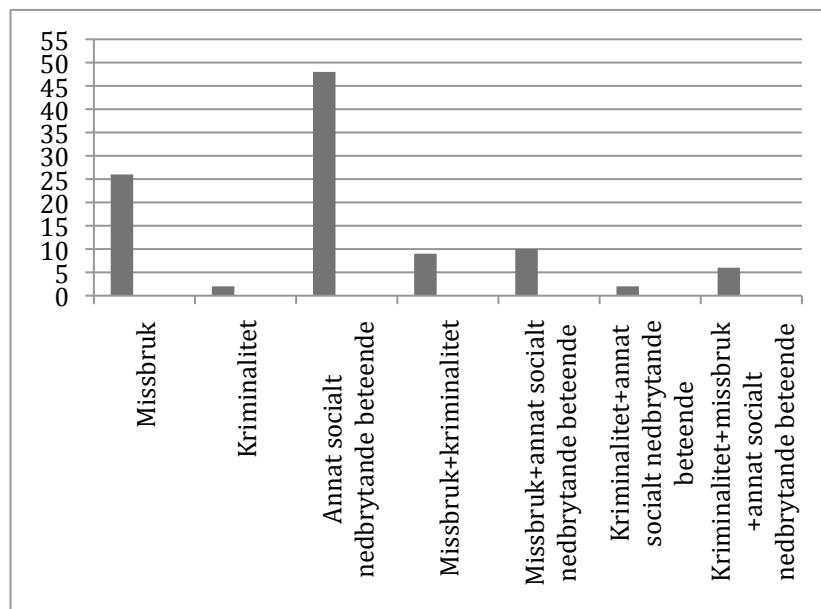
5. Empirisk studie

Den rättsfallsstudie som genomförts syftar till att närmare belysa vad domstolen anser vara annat socialt nedbrytande beteende och hur detta rekvisit tillämpas i underrätt. Vidare avser undersökningen att granska om det finns några könsskillnader i de beteenden som barn och unga omhändertas för. I undersökningen har totalt 108 domar från förvaltningsrätten i Göteborg under åren 2008 och 2009 analyserats. Samtliga domar gäller beslut om vård som tagits enbart med stöd av 3 § LVU. 103 av dessa domar utgör bifall på ansökan om vård och resterande fem utgör avslagsbeslut.

5.1 Omhändertagande enligt 3 § LVU

Av 3 § LVU framgår att den unge kan omhändertas då något eller flera av de tre rekvisiten; missbruk, kriminalitet eller annat socialt nedbrytande beteende är uppfyllt. Av undersökningen framgår att de flesta omhändertagandena görs med stöd av rekvisiten annat socialt nedbrytande beteende eller missbruk.

Tabell 1

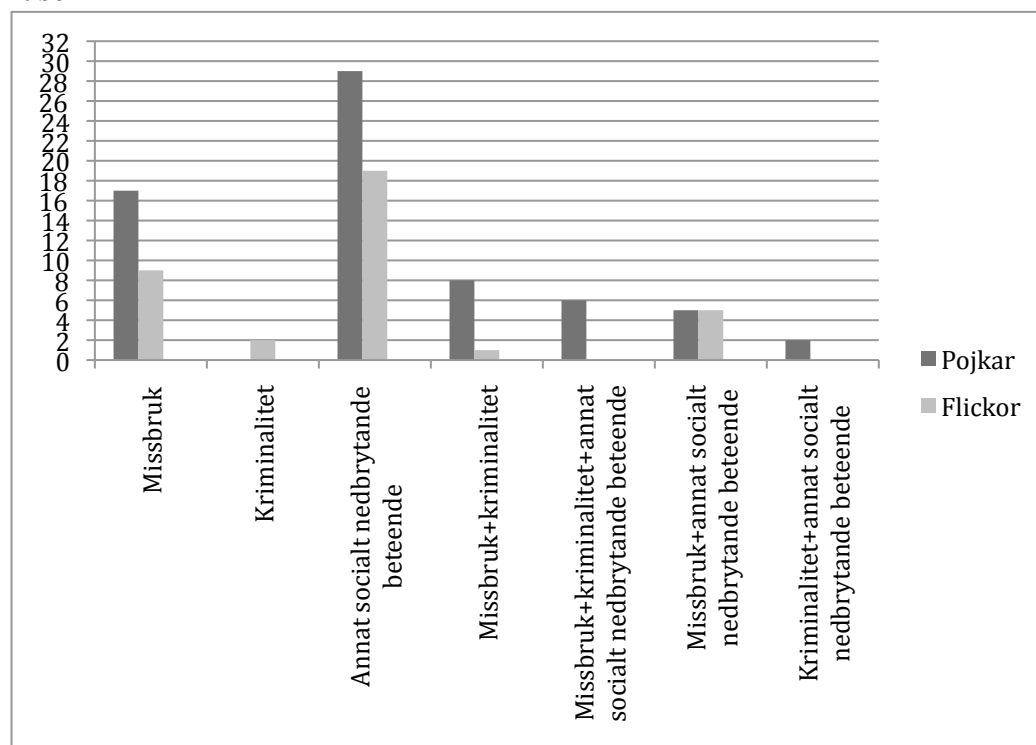

Det totala antalet omhändertagna barn och unga enligt 3 § LVU under åren 2008 och 2009 fördelat utifrån de tre rekvisiten missbruk, kriminalitet och annat socialt nedbrytande beteende.

Av de 103 domar där domstolen lämnat bifall åt socialnämndens ansökan om vård enligt 3 § LVU, utgör 48 domar bifall med stöd enbart av rekvisitet annat

socialt nedbrytande beteende, vilket utgör 46 % av domarna. Av undersökningen framgår att det är betydligt fler pojkar än flickor som omhändertas med stöd av 3 § LVU. Under åren 2008 och 2009 omhändertogs 36 flickor och närmare det dubbla antalet pojkar, 67 stycken. Den vanligaste orsaken till att både pojkar och flickor omhändertogs var att rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende var uppfyllt. Näst vanligast var rekvisitet missbruk var uppfyllt. (se tabell 2).

Tabell 2

Antalet omhändertagande enligt 3 § LVU åren 2008 och 2009 fördelat på de tre olika rekvisiten missbruk, kriminalitet och socialt nedbrytande beteende och uppdelat utifrån kön.

Procentuellt sätt tenderar både flickor och pojkar omhändertas för missbruk i lika stor utsträckning, 25 % av omhändertagandena görs med stöd av rekvisitet missbruk i 3 § LVU. Det finns dock en viss skillnad i omhändertagande på grund av annat socialt nedbrytande beteende. Bland domarna som gällde omhändertagande av flickor utgör rekvisitet 53 %, motsvarande siffra för pojkar är 43 %.

5.2 Annat socialt nedbrytande beteende

Av undersökningen framkommer att 46 % av domarna om vård enligt 3 § LVU görs med stöd enbart av rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende. För att få en mer konkret bild av hur detta rekvisit tillämpas i underrätt har de 48 domarna som grundas på rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende analy-

serats närmare. Undersökningen syftar till att se om det finns några mönster i vilka beteenden som anses falla in under rekvisitet och om det finns några otydligheter kring hur det tillämpas. I analysen ingår även de domar som resulterat i avslag på ansökan om vård. Utgångspunkten är dock domar som lämnat bifall till vård och i uppsatsen hänvisas endast till målets utgång då det är fråga om avslagsdom.

Utgångspunkten vid tillämpningen av annat socialt nedbrytande beteende är att det ska göras en helhetsbedömning kring den unges livssituation.¹¹² För att redovisa de mönster som återfunnits i förvaltningsrättens domar krävs det dock att argumentation bryts upp i mindre delar. Läsaren bör ha i åtanke att det sällan är endast ett beteende som är för handen, utan det är oftast en kombination av flera olika beteenden och problematiker som ligger till grund för ett omhändertagande.

5.2.1 Skolproblematik

Problem som är relaterade till skolan är ett återkommande tema i domstolens argumentation om rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende är uppfyllt. Det är framför allt fråga om frånvaro men även att den unge uppför sig våldsamt och aggressivt i skolan framkommer i ett antal domar.

I nitton av de 48 domarna framkommer att frånvaro och misskött skolgång anses utgöra en del av annat socialt nedbrytande beteende.¹¹³ Av dessa nitton domar gällde elva domar pojkar och motsvarande siffra för flickor var åtta. Att skolfrånvaro anses vara en del av ett annat socialt nedbrytande beteende framkommer av följande citat:

Ostridigt i målet är att [hon] utsätter sin hälsa och utveckling för en påtaglig risk att skadas genom ett socialt nedbrytande beteende i form av hög skolfrånvaro[...]¹¹⁴

Omfattningen i frånvaron varierar och det finns inte någon tydlig gräns för hur mycket frånvaro som krävs för att beteendet ska anses falla under annat socialt nedbrytande beteende. Av domarna framgår dock att det krävs en betydande frånvaro för att det ska anses vara problematiskt. I domen 3091-08 framkommer att flickan inte gått i skolan på ett helt läsår och i domen 7393-08 framgår att

---

¹¹² SOSFS 1997:15 s. 35 jfr RÅ 84 2:31.

¹¹³ 6926-08, 3827-08, 3091-08, 1503-08, 1864-09, 8563-09, 8059-09, 2104-09, 2388-09, 1342-09, 7327-09, 2535-09, 2385-09, 142-08, 1177-08, 2423-08, 7393-08, 8153-08, 8016-09.

¹¹⁴ 8059-09.

pojken inte haft en fungerande skolgång de senaste åren. I andra domar är en snabbt ökande frånvaro uppmärksammas, vilket framgår av följande citat:

Efter nyår har [hon] en 80-procentig frånvaro i skolan.”¹¹⁵ och ”Hans skolgång har det senaste året minskat drastiskt och det senaste halvåret har han endast haft en högst sporadisk närvaro i skolan.”¹¹⁶

I tre domar, med enbart pojkar, framkommer att våld, hot och aggressivitet i skolan som riktar sig mot elever och lärare anses vara en del av ett annat socialt nedbrytande beteende.¹¹⁷ Denna kategori överlappar delvis med en kategori som kommer att presenteras lägre fram under rubriken aggressivt, utåtagerande och gränslöst beteende. Jag anser det dock vara relevant att presentera de domar som berör våld i skolmiljö separat eftersom ett våldsamt och aggressivt beteende påverkar den unges skolgång. I två domar framkommer att den unges aggressiva beteende lett till avstängning från en eller flera skolor.¹¹⁸ En avstängning visar på att den unges aggressiva beteende leder till negativa konsekvenser och i domen 2231-08 menar domstolen att en bristfällig undervisning skadar den unges utveckling. Resonemanget framgår av följande citat:

Det är klarlagt genom utredningen att [han] har uppvisat ett mycket aggressivt uppträdande och han har utsatt kamrater och även lärare för våld av både något lindrigare och mer allvarlig art. Regeringsrätten har bedömt att aggressivt beteende av allvarligt slag kan utgöra socialt nedbrytande beteende. [Han] har polisanmälts tre gånger för våldsrelaterade incidenter under sommaren och hösten 2007. Beteendet har redan allvarligt försvårat hans skolgång och har bl.a. medfört att han inte fått delta i undervisningen fullt ut och att den skola han gått i gett uttryck för att han inte är välkommen tillbaka dit. En bristfällig undervisning riskerar att skada hans utveckling.¹¹⁹

5.2.2 Rymningar och vagabondering

Unga som vistas utanför det egna hemmet under längre och kortare perioder eller avviker från behandlingshem har ett beteende som anses vara ett annat socialt nedbrytande beteende. I de 48 domarna återfinns problematiken i totalt 24 domar, av dessa gäller tretton domar flickor och elva domar gäller pojkar.¹²⁰ I domarna nämns inte alltid hur länge den unge varit borta under sina rymningar, ofta förekommer formuleringar som ”hon har avvikit ett flertal tillfällen” eller

---

¹¹⁵ 1503-08.

¹¹⁶ 1342 -09.

¹¹⁷ 2231-08, 2104-09, 7197-09.

¹¹⁸ 2231-08, 7197-09.

¹¹⁹ 2231-08.

¹²⁰ 7777-07, 5942-08, 4568-08, 3591-08, 6926-08, 5265-08 (domen återkommer i kapitel 5.2.4 och 5.2.5), 3827-08, 3091-08, 1503-08, 3387-09, 8864-09, 8059-09, 3333-09, 2388-09, 2241-09, 2104-09, 1342-09, 7327-09, 142-08, 2423-08, 3996-08, 7393-08, 2603-08, 7747-08.

”han har vid flertal tillfällen varit borta flera dagar”.¹²¹ I andra domar används en mer svepande beskrivning där den unge anses ha en vagabonderande livsstil.¹²² I vissa domar specificeras tiden närmare och det står då klart att rymningar från hemmet kan vara under både kortare och längre tidsperioder. I dom 7327-09 framgår att en femtonårig kille ”Trots sin i sammanhanget låga ålder har han vistats ute hela nätter eller i stort sett hela nätter utan föräldrarnas tillstånd och vetskap om var han befunnit sig.” I dom 7777-07 är längden på rymningen från hemmet betydligt längre, i det fallet hade en flicka rymt från hemmet vid två tillfällen. Den ena gången under fjorton dagar och den andra gången under nio dagar.

I flera av domarna uppmärksammas också vad den unge gör när han eller hon avviker från hemmet. Ofta framkommer det att den unge missbrukat alkohol eller narkotika och/eller deltagit i kriminella handlingar under tiden hon eller han varit borta.¹²³ En annan återkommande situationen är att den unge vistas i olämpliga miljöer eller missbruksmiljöer.¹²⁴ I tre av de domar som rör flickor belyses att de umgås med sin pojkvän, som även är en olämplig person, under tiden som hon är på rymmen.¹²⁵ I en av domarna framgår följande:

Det är vidare ostridigt att hon vid ett flertal tillfällen under det senaste året har rymt från såväl hemmet som behandlingshem och familjehem. Hon har själv uppgett att hon i samband med dessa rymningar mestadels har vistats hos sin 27-åriga pojkvän, som uppges vara kriminell och som bl.a. har hotat hennes mor och styvfar.¹²⁶

5.2.3 Utåtagerande beteende, aggressivitet, bristande impuls kontroll

I femton av de 48 domarna framkommer att utåtagerande beteende, aggressivitet och bristande impuls kontroll utgör en del av annat socialt nedbrytande beteende. Av dessa rör tre domar flickor och resterande tolv domar gäller pojkar.¹²⁷ Ett aggressivt och utåtagerande beteende är ofta problematiskt i både skol- och hemmiljö. I sex av domarna riktas aggressionsutbrotten, våldet och

---

¹²¹ 8864-09, 7393-08, 2423-08, 3591-08, 3996-08, 3827-08, 4568-08, 5942-08.

¹²² 1342-09, 3333-09, 2603-08.

¹²³ 5265-08 (domen återkommer i kapitel 5.2.4 och 5.2.5), 4568-08, 3827-08, 1503-08, 2603-08.

¹²⁴ 4568-08, 1503-08, 3333-09.

¹²⁵ 7777-07, 5942-08, 5265-08.

¹²⁶ 5942-08 (domen återkommer i kapitel 5.2.4)

¹²⁷ 3591-08, 8016-09, 8864-09, 2104-09, 7197-09, 2241-09, 1342-09, 7999-09, 6630-09, 989-09, 8153-08, 643-08, 2231-08, 8174-07, 7747-08.

hoten mot hemmet samt mot elever och lärare i skolan.¹²⁸ I domen 7197-09 konstaterar domstolen:

[Han] har sedan tidig ålder visat på ett utagerande och normbrytande beteende både i hemmet och i skolan. Hans mycket svaga impuls kontroll har återkommande lett till mycket kraftfulla aggressionsutbrott. Han har hotat och slagit andra elever och lärare och även vid några tillfällen använt tillhyggen, varefter flera skolor meddelat att de inte kan ha kvar honom i undervisning. Aggressionsutbrotten har varit vanligt förekommande även i hemmet.¹²⁹

I de granskade domarna framgår även att det aggressiva och utåtagerande beteendet riktas mot personal och andra ungdomar på behandlingshem. Denna problematik återfinns i tre av domarna,¹³⁰ vilket kan belysas med följande citat:

Han har dock haft upprepade allvarliga aggressionsutbrott, slagit andra ungdomar och personal samt haft sönder inredning. Han har vägrat att följa behandlingshemmets regler och det har inte gått att tala honom till rätta.¹³¹

I två av de femton domarna kopplas det utåtagerande och aggressiva beteendet samman med ett kriminellt beteende.¹³² I det ena målet kommer domstolen fram till att den unges oförmåga att behärska aggressivitet redan har lett till att han är misstänkt för flera brott.¹³³ I den andra domen gör domstolen en framtida riskbedömning utifrån den unges våldsamma beteende. I domen konstateras att den unge vant sig vid våldet som ett naturligt inslag i hans vardag och löper en stor risk att göra sig skyldig till ytterligare misshandelsfall.¹³⁴

5.2.4 Sexuellt beteende, övergrepp och relationer

I de domar som undersökts återfinns även en problematik hos den unge som består i sexuellt riskbeteende, sexuella övergrepp och relationer med äldre olämpliga män. Ett sexuellt riskbeteende anses kunna utgöra ett annat socialt nedbrytande beteende. Detta framkommer i två domar, vilka båda gällde flickor.¹³⁵ I den ena domen resonerade domstolen enligt följande:

Hon har ett normbrytande beteende och en oförmåga att se konsekvenserna av detta. [Hon] är spänningssökande och hamnar på grund av bristande insikt i negativa relationer. Hon har ett sexuellt riskbeteende och utsätter sig för situationer i vilka hon far illa.¹³⁶

---

¹²⁸ 8016-09, 2104-09, 1342 -09, 6630-09, 7197-09, 2241-09.

¹²⁹ 7197-09

¹³⁰ 8153-08, 8864-09, 7999-09.

¹³¹ 7999-09.

¹³² 643-08, 2231-08.

¹³³ 643-08.

¹³⁴ 2231-08.

¹³⁵ 5265-08 (domen återkommer i kapitel 5.2.2 och 5.2.5), 8563-09.

¹³⁶ 5265-08 (domen återkommer i kapitel 5.2.2 och 5.2.5).

Av citatet är det inte helt klart vad ett sexuellt riskbeteende innebär. Av socialtjänstens utredning framgår att flickan blivit utsatt för sexuella övergrepp vid två tillfällen vilket gjort att hon utvecklat ett sexuellt riskbeteende och låg självkänsla. Vidare anføres att hon varit på rymmen i fem dagar och när hon sedan påträffades stod det klart att hon bott hos sin 27-åriga pojkvän.¹³⁷

I två domar framgår det att den unge begått sexuella övergrepp, båda dessa rör pojkar. Den ena domen ledde till avslag medan den andra ledde till bifall.¹³⁸ I avslagsdomen framkommer det att pojken är misstänkt för våldtäkt på en 15 årig flicka. Domstolen konstaterar i sin motivering att våldtäkt är ett allvarligt brott som i sig kan föranleda vård enligt LVU. Av domen framgår det även att pojken har en inställning till kvinnor som kan leda till felaktiga beteenden. Domstolen avslag dock ansökan om vård med motiveringen att risken för att återfalla i sexuella övergrepp bedömts vara låg.¹³⁹ I den andra domen, vilken resulterade i bifall till ansökan om vård, gällde det en 14-årig pojke som blivit polisanmäld för misstanke om sexuella övergrepp mot en styvbror samt en kamrat till styvbrodern.¹⁴⁰

Offer för sexuella övergrepp återfinns i fyra av de genomgångna domarna, samtliga gällande flickor. I ett av målen framgår det att den unge blivit utsatt för övergrepp, i de andra tre finns endast misstanke om att flickan blivit utsatt.¹⁴¹ Av domstolens resonemang framgår det att sexuella övergrepp leder till ett vårdbehov då flickan blivit traumatiserad av övergreppen eller att övergreppen lett till att flickan fått ett sexuellt riskbeteende.¹⁴²

Unga flickors relationer med äldre män beaktas då domstolen motiverar huruvida rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende ska anses vara uppfyllt. I undersökningen återfinns tre mål som samtliga gäller flickors relationer till män.¹⁴³ I en av domarna kommer problematiken för en 15-årig flicka till uttryck på följande vis:

---

¹³⁷ 5265-08 (domen återkommer i kapitel 5.2.2 och 5.2.5).

¹³⁸ 7277-08, 2241-09.

¹³⁹ 7277-08.

¹⁴⁰ 2241-09.

¹⁴¹ 2392-09, 3387-09, 5265-08 (domen återkommer i kapitel 5.2.2 och 5.2.5), 8563-09.

¹⁴² 2392-09, 5265-08.

¹⁴³ 5942-08, 2598-08, 1503-08.

Det är vidare ostridigt att [hon] vid ett flertal tillfällen under det senaste året har rymt från såväl hemmet som behandlingshem och familjehem. [Hon] har själv uppgett att hon i samband med dessa rymningar mestadels har vistats hos sin 27-åriga pojkvän, som uppges vara kriminell och som bl.a. har hotat hennes mor och styvfar. [Flickan], som anfört att hon inte har något vårdbehov överhuvudtaget, kan inte anses visa någon större förståelse för den allmänna oro och upprördhet som hennes beteende och relationen med 27-åringen väcker hos anhöriga och socialtjänsten. Hon har snarare gett uttryck för en vacklande inställning till förhållandet och har först i samband med den muntliga förhandlingen uppgett sig vara beredd att avsluta relationen med pojkvännen. Mot bakgrund av vad som framkommit i målet finner länsrätten att [hennes] destruktiva umgänge och livsföring, särskilt med hänsyn till hennes låga ålder, utgör ett socialt nedbrytande beteende som innebär att hon utsätter sin hälsa och utveckling för en påtaglig risk att skadas och att hon med anledning härav är i behov av vård.¹⁴⁴

Av domen framgår att det inte enbart är pojkvännens ålder som är problematisk utan även det faktum att han uppges vara kriminell har beaktas av domstolen.

5.2.5 Självskadebeteende, suicid och matproblematik

I flera av domarna går det att utläsa att den unge har psykiska problem eller mår psykiskt dåligt. Totalt framgår det av tio domar att den unge lider av en psykisk problematik, två av dessa rör pojkar och åtta gäller flickor.¹⁴⁵ De beteenden som återfunnits i undersökningen är framförallt självskadebeteende, suicidförsök eller suicidtankar och matproblematik. Ofta lider den unge av en kombination av olika psykiska problem och i domarna återfinns resonemang som: "Hon har utvecklat en psykisk ohälsa med bl.a. användande av alkohol och droger, självdestruktiva handlingar, sömnstörningar och ett komplicerat förhållande till mat."¹⁴⁶ Ett annat exempel är: "Situationen har förvärrats under våren, hon mår psykiskt dåligt och hon visar detta genom att bl.a. rymma hemifrån, skada sig själv och uttrycka en önskan om att ta sitt liv."¹⁴⁷

I åtta av domarna framgår det att den unge har ett självskadebeteende. Sex av dessa rör flickor och motsvarande siffra för pojkar är två.¹⁴⁸ I hälften av domarna framgår det att den unges självskadebeteende består i att han eller hon skär sig i armar och vader.¹⁴⁹ I andra hälften av domarna framgår det endast att den unge

---

¹⁴⁴ 5942-08 (domen återkommer i kapitel 5.2.2)

¹⁴⁵ 5265-08, 3387-09, 5942-08, 2598-08, 6926-08, 8864-09, 8153-08, 7747-08, 4568-08, 2392-09.

¹⁴⁶ 5265-08 (domen återkommer i kapitel 5.2.2 och 5.2.4).

¹⁴⁷ 3387-09.

¹⁴⁸ 5265-08 (domen återkommer i kapitel 5.2.2 och 5.2.4), 5942-08, 2598-08, 6926-08, 3387-09, 8864-09, 8153-08, 7747-08.

¹⁴⁹ 5265-08 (domen återkommer i kapitel 5.2.2 och 5.2.4), 5942-08, 2598-08, 6926-08, 3387-09.

har ett självskadebeteende, men det ges ingen närmare förklaring till vad för typ av problematik den unge har.¹⁵⁰

Suicidtankar och suicidförsök återfinns i fem domar, fyra av målen gäller flickor och ett fall gäller en pojke.¹⁵¹ I en av domarna framkommer att "Hon har själv uppgett att hon vid ett tillfälle mått så dåligt att hon funderade på att hoppa från Älvsborgsbron."¹⁵² I en annan dom konstateras att flickan tagit tabletter med syfte att ta sitt liv.¹⁵³ I två domar, både gällande flickor, framgår det att den unge lider av en matproblematik. I domarna konstateras att flickan har ett komplicerat förhållande till mat och att hon förlorat mycket i vikt.¹⁵⁴

5.2.6 Olämpliga miljöer och olämpligt umgänge

I tolv domar framkommer det att den unge vistas i olämpliga miljöer eller har ett olämpligt umgänge. Av dessa rör åtta domar pojkar och resterande fyra gäller flickor.¹⁵⁵ I hälften av de tolv domarna utgörs den olämpliga miljön av att den unge vistas i missbruksmiljöer eller umgås i kretsar där det förekommer droger.¹⁵⁶ I fem av domarna framgår det att den unge har vistas i kriminella miljöer eller umgås med kriminella personer.¹⁵⁷ Domstolens bedömning kan till exempel se ut enligt följande:

Länsrätten anser att [han] genom sin oförmåga att behärska sin aggressivitet, vilket bl a inneburit att han är misstänkt för flera brott, och genom sitt umgänge i en miljö där kriminella handlingar begås, uppvisar vad som i lagens mening är att beteckna som i vart fall ett socialt nedbrytande beteende som riskerar att allvarligt skada hans hälsa och utveckling. Enligt länsrättens bedömning behöver han vård för att den negativa utvecklingen skall kunna brytas.¹⁵⁸

Utöver missbruksmiljöer och kriminella kretsar anses det även olämpligt att en 13-åring liftar ensam under nattetid eller vistas i Nordstan tillsammans med ungdomar i riskzonen för kriminalitet och missbruk.¹⁵⁹

---

¹⁵⁰ 8864-09, 8153-08, 7747-08, 7747-08.

¹⁵¹ 4568-08, 3387-09, 2392-09, 8153-08, 5265-08(domen återkommer i kapitel 5.2.2 och 5.2.4).

¹⁵² 4568-08.

¹⁵³ 2392-09.

¹⁵⁴ 2598-08, 5265-08 (domen återkommer i kapitel 5.2.2 och 5.2.4).

¹⁵⁵ 5942-08, 3333-09, 2241-09, 7197-09, 2535-09, 142-08, 7327-09, 6630-09, 2385-09, 7393-08, 643-08, 4568-08.

¹⁵⁶ 5942-08, 3333-09, 2241-09, 7197-09, 2535-09, 142-08.

¹⁵⁷ 7327-09, 6630-09, 2385-09, 7393-08, 643-08.

¹⁵⁸ 643-08.

¹⁵⁹ 4568-08, 8563-09.

5.2.7 Kriminalitet och missbruk

I tolv domar, samtliga gällande pojkar, framkommer det att den unges kriminella beteende inte kan anses vara en sådan brottslig verksamhet enligt rekvisitet i 3 § LVU. Det kriminella beteendet anses istället falla in under annat socialt nedbrytande beteende.¹⁶⁰ I domarna motiveras detta i huvudsak enligt följande resonemang: "Länsrätten gör mot bakgrund härav bedömningen att hans beteende ännu inte kan betecknas som brottslig verksamhet, men att det i vart fall står klar att han uppvisar ett socialt nedbrytande beteende."¹⁶¹ I flera av domarna hänvisas även till LVU:s förarbeten där det framgår att ett exempel på att rekvisitet socialt nedbrytande beteende ska anses uppfyllt är att den unge begår något eller några enstaka allvarliga brott utan att man för den skull kan tala om brottslig verksamhet.¹⁶²

I två av domarna har den unge blivit lagförd för sin brottslighet, i det ena fallet var det fråga om rån och i det andra fallet gällde domen misshandel och olaga frihetsberövande.¹⁶³ I de resterande tio domarna är den unge misstänkt eller polisanmäld för brott men ännu inte dömd. I domarna rör det sig ofta om flertalet brottstillfällen, vilket är allt ifrån sex upp till och med tjugofem olika anmälningar eller misstankepunkter. I avgörandena återkommer vissa typer av brott såsom misshandel, skadegörelse, stöld, rån, övergrepp i rättssak, olaga hot, narkotikabrott och tillgrepp av fortskaffningsmedel.

I sex domar framkommer att den unges missbruk av alkohol och narkotika faller in under rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende. Bland dessa domar var andelen pojkar och flickor lika stor. Av domarna framgår det att den unge missbrukar olika typer av preparat, alkohol är vanligt förekommande, men även missbruk av amfetamin, hasch och cannabis förekommer.¹⁶⁴ I sexton avgöranden ingår både den unges missbruk och kriminalitet i bedömningen för huruvida den

---

¹⁶⁰ 8259-09, 4407-08, 643-08, 4448-08, 4361-08, 2104-09, 7197-09, 989-09, 142-08, 1177-08, 2423-08, 8174-07.

¹⁶¹ 4407-08.

¹⁶² 1989/90:28 s. 67 och s. 190.

¹⁶³ 4407-08, 989-09.

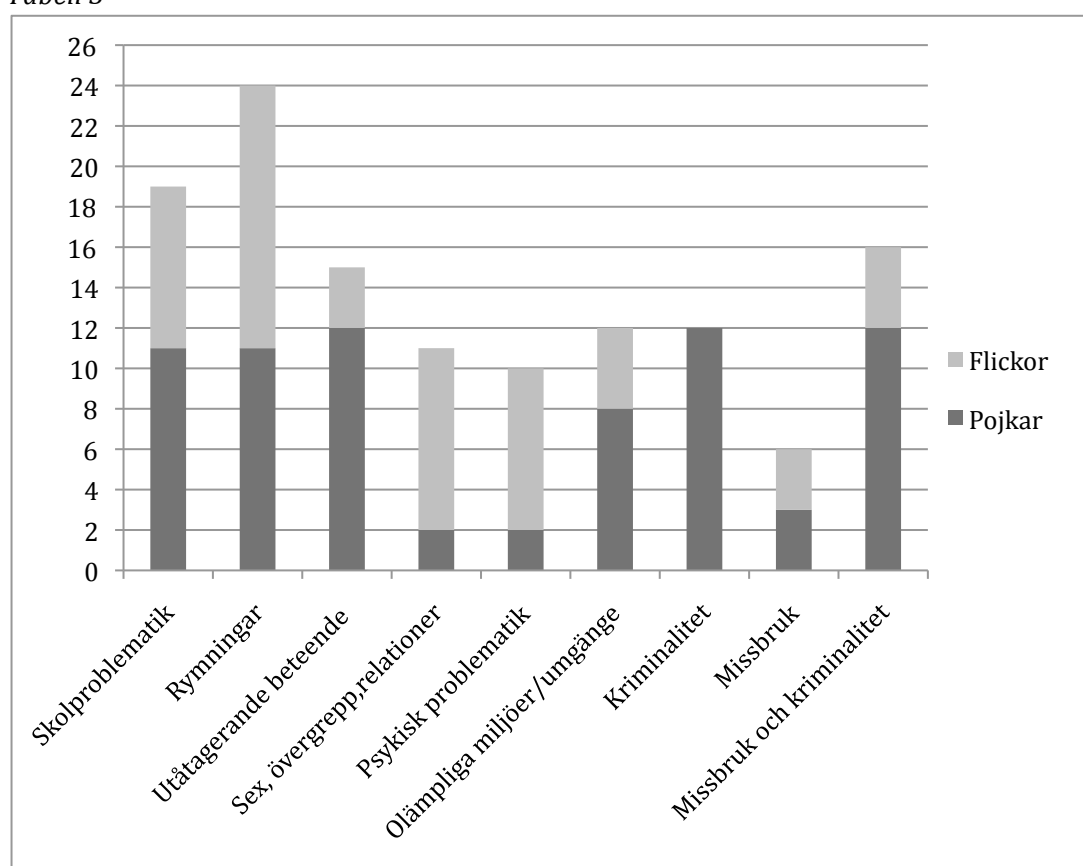
¹⁶⁴ 8059-09, 3333-09, 2241-09, 1342-09, 3591-08, 6630-09.

unge ska anses ha ett socialt nedbrytande beteende. Av dessa gäller fyra domar flickor och motsvarande siffra för pojkar är tolv.¹⁶⁵

5.3 Sammanfattning av resultat

Av den empiriska undersökningen framgår att förvaltningsrätten beaktat ett flertal olika beteenden i sin tolkning av rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende. Några av de vanligaste beteendena hos den unge är missbruk i kombination med kriminalitet, skolproblematik, rymningar och utåtagerande/aggressivt beteende (se tabell 3).

Tabell 3

Tabellen visar de beteenden som förvaltningsrätten bedömt ingå i rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende. Vidare redovisas även de likheter och skillnader som finns i flickors och pojkars beteenden.

De beteenden som den unge blev omhändertagen för såg något annorlunda ut beroende på om den unge var flicka eller pojke. För pojkar var några av de vanligaste beteendena kriminalitet, missbruk i kombination med kriminalitet, och aggressivt beteende. För flickor var några av de vanligaste beteendena

¹⁶⁵ 3163-09, 7327-09, 2385-09, 7777-07, 8563-09, 2392-09, 6926-08, 8965-09, 7327-09, 4689-09, 2535-09, 2385-09, 3996-08, 7393-08, 2603-08, 7999-09.

psykisk problematik, rymningar och sexuellt beteende/övergrepp/relationer. Det finns således vissa könsskillnader kring hur rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende tillämpas. Det bör dock även påpekas att det finns vissa likheter mellan pojkar och flickor. Inom kategorin skolproblematik, rymningar och missbruk var fördelningen utifrån kön relativt jämn.

6. Analys

6.1 Analys ur rättssäkerhetsperspektiv

Inledningsvis ges en kortfattad definition av vad begreppet rättssäkerhet innebär. Därefter analyseras LVU och rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende i 3 § LVU ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

6.1.1 Rättssäkerhet- en teoretisk bakgrund

Rättssäkerhetsbegreppet är sedan lång tid tillbaka etablerat inom juridiken. Även om begreppet kan anses utgöra en av juridikens fundamentala hörnpelare så menar Håkan Gustafsson att det råder en stor oenighet om vad begreppet ska anses innebära.¹⁶⁶ Josef Zila poängterar också att det råder en stor oklarhet kring begreppet, men Zila hävdar att det i rättssäkerhetsbegreppet finns vissa grundläggande uppfattningar som kan sägas utgöra begreppets kärna. Denna kärna består av två krav, för det första ska det finnas en förutsebarhet av rättsliga besluts utfall och för det andra ska den offentliga makten utövas under lagarna.¹⁶⁷

Aleksander Peczenik delar upp rättssäkerhetsbegreppet i två delar, formell rättssäkerhet och materiell rättssäkerhet. Den formella rättssäkerheten innebär att rättsreglerna och dess tillämpning ska präglas av en hög grad av förutsebarhet. Beslut som präglas av hög förutsebarhet gör att den enskilde skyddas mot godtycklig maktutövning. De faktorer som främjar formell rättssäkerhet är bland annat: exakta och generella rättsregler, likhet inför lag och att den enskilde har möjlighet att överklaga ett beslut hos en oavhängig domstol.¹⁶⁸ Dessa tre faktorer återfinns även i legalitetsprincipen, i principen om rätt till domstolsprövning och i objektivitetsprincipen.

Legalitetsprincipen återfinns i 1 kap. 1 § RF och innebär att det måste finnas lagstöd för att en myndighet eller domstol ska kunna ålägga en medborgare något, döma honom eller henne till straff eller i övrigt ingripa i hans eller hennes

---

¹⁶⁶ Håkan Gustafsson, *Rättens polyvalens, en rättsvetenskaplig studie av sociala rättigheter och rättssäkerhet*, (Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet, 2002), 301.

¹⁶⁷ Josef Zila, *Om rättssäkerhet*, Svensk Juristtidning 1990 s 284 sjuttiofemte årgången (Stockholm: Aktiebolaget P.A. Norstedt & Söner, 1990), s. 284.

¹⁶⁸ Aleksander Peczenik, *Vad är rätt? Om demokratis, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, upplaga 1:1 (Stockholm: Norstedts Juridik och Fritzes Förlag AB, 1995), s. 51 f.

rättssfär. Principen inkluderar även att lagstiftningen ska vara klar och tydlig samt att rättsregler ska vara utformade som en allmän regel och inte gälla enskilda personer eller från fall till fall. Principen om rätten till domstolsprövning innebär, att den enskilde har rätt till överprövning i domstol.¹⁶⁹ Av 1 kap. 9 § RF framgår objektivitetsprincipen, vilken uppställer kravet att domstolar och förvaltningsmyndigheter måste iaktta saklighet och opartiskhet. Principen innebär att domare och ämbetsmän ska vara ojäviga samt att lika fall ska behandlas lika.¹⁷⁰ Peczenik menar att principen om likhet inför lagen, utöver den formella meningen, även kan beaktas ur en materiell mening. En materiell princip om likhet inför lagen innebär att någon diskriminering inte får förekomma och i de fall rättsreglerna skapar distinktioner mellan olika människor måste de ha en etisk motivering. Lagen får till exempel särbehandla människor på grund av kön genom att erhålla viss förtur vid anställning om det sker för att ge skydd åt det underrepresenterade könet.¹⁷¹

Den materiella rättssäkerheten innebär enligt Peczenik att all rättskipning och myndighetsutövning baseras på en förnuftig avvägning mellan hänsynen till den på rättsnormen baserade förutsebarheten och andra etiska värden. Beslut som fattas av förvaltningsmyndighet och domstol ska således inte bara vara förutsebara utan också vara etiskt godtagbara.¹⁷² För att tydliggöra behovet av både en materiell och formell rättssäkerhet tar Peczenik upp följande exempel:

Tyska judar under Hitlers välde kunde på grund av då gällande lagar lätt förutse att de skulle komma att förföljas, men det vore absurt att kalla en sådan förutsebarhet för rättssäkerhet.¹⁷³

Gustafsson har i sin analys av Peczenik pekat på att den springande punkten i definitionen av begreppet materiell rättssäkerhet är vad formuleringen etiskt godtagbart ska anses innehålla. Vad som är etiskt godtagbart är enligt Gustafsson ytterst en fråga för moralfilosofin.¹⁷⁴ Peczenik själv väljer att definiera etik i vidsträckt bemärkelse och inkluderar ekonomiska, fördelningspolitiska, miljöpolitiska och andra rättspolitiska värderingar som ytterst sett beror på vad som

---

¹⁶⁹ Beyer 1990-91, s. 393.

¹⁷⁰ Claes Beyer, *Rättssäkerhet-en formsak*, Juridisk Tidskrift 1990-91 Årgång 2 nr 3, (Stockholm: Stiftelsen Stockholms juridiska fakultets tidsskrift, 1990-91), s. 392.

¹⁷¹ Peczenik 1995, s. 53.

¹⁷² Peczenik 1995 s. 93 ff.

¹⁷³ Peczenik 1995, s. 97.

¹⁷⁴ Gustafsson 2002, s 382

är gott för människor. Etiska värdeomdömen innebär att något är ont eller gott och gör inte någon skillnad mellan människor, Peczenik uttrycker det enligt följande:

Det är en etisk sett god handling att hjälpa en människa som behöver hjälp. Det är en etiskt sett god handling då någon hjälper mig. Det är en lika god handling då jag hjälper en annan människa.¹⁷⁵

Lotta Vahlne Westerhäll har utvecklat begreppet materiell rättssäkerhet utifrån ett välfärdsstatligt perspektiv. Välfärdsstaten fokuserar på den enskildes behov och intressen och att han eller hon ska få ett skydd baserat på materiell likhet. Välfärdsstaten bygger på ett rättsligt tänkande men beaktar även etiska principer såsom människovärdesprincipen, autonomi- och självbestämmandeprinciperna, godhetsprincipen, behovsprincipen och nyttoprincipen.¹⁷⁶

Vahlne Westerhäll gör en närmare definition av människovärdesidén och det där ur emanerande likhetsbegreppet. Av hennes resonemang framgår att människovärdesprincipen bygger på att alla människor har lika värde. Alla människor har samma rätt att bli respekterade och har precis samma rätt till en människovärdig tillvaro. I likhetsbegreppet finns inga klara bedömningsgrunder, utan begreppet bygger endast på kravet att fördelar och nackdelar fördelas lika. Likhetskravet är inte heller absolut på så sätt att alla måste behandlas lika oavsett omständigheter, utan kravet bygger på att det lika ska behandlas lika. För att kunna tillämpa den materiella likhetsprincipen måste begreppet fyllas med kriterier och vilka dessa är tydliggör Vahlne Westerhäll genom fem olika rättviseperspektiv: distributiv rättvisa, principen om lika tilldelning, objektiva likhetsprincipen, principen om tilldelning efter behov och jämlikhetsprincipen.

För att förverkliga den materiella rättvisan krävs det att tillämparen utgår från en normteori som både tar hänsyn till målet och medlen. Vahlne Westerhäll förespråkar en kombination av deontologi (ser till handlingen som sådan) och teleologi (fokuserar på lagens mål och konsekvens). Kombinationen av dessa skapar en normteori med en teleologisk utgångspunkt som utgår från fakta och värderingar.¹⁷⁷

---

¹⁷⁵ Peczenik 1995, s. 93 ff.

¹⁷⁶ Lotta Vahlne Westerhäll, *Den starka statens fall?* upplaga 1:2, (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2002), s. 52.

¹⁷⁷ Vahlne Westerhäll 2002, s. 57 f.

Införandet av materiell rättssäkerhet som ytterligare en aspekt av rättssäkerhet har mött en del kritik, bland annat från Åke Fränberg. Han anser att begreppet materiell rättssäkerhet är allför oprecist och han argumenterar för att termen rättssäkerhet ska definieras som "förutsebarhet i rättsliga angelägenheter".¹⁷⁸

6.1.2 Rekvisitets konstruktion och bristande formell rättssäkerhet

Utifrån formell rättssäkerhetssynpunkt finns det brister i hur rekvisitet annat socialt nedbrytande beteenden är konstruerat. Rekvisitet är vagt och otydligt vilket medför att det finns ett stort utrymme för tolkning för den som ska tillämpa lagrummet. Den mångtydiga konstruktionen annat socialt nedbrytande beteende kan innefatta en mängd olika beteenden och det medför en svårighet att förutse när lagen kan komma att tillämpas. I de fall en ungdom blivit omhändertagen för tvångsvård är det också svårt att avgöra huruvida omständigheterna för ett omhändertagande varit uppfyllda eller om det varit fråga om godtycklig maktutövning från det allmännas sida.

Bramstång har kritiserat 1980-års tvångsvårdslag och framförallt ingripanderekvisiten. Han menar att rekvisiten fått en vag konstruktion och inte uppfyller kraven på detaljreglering som krävs utifrån rättssäkerhetssynpunkt.¹⁷⁹ Trots att ingripanderekvisitet har bytts ut från den äldre formuleringen *något annat därmed jämförbart beteende* i 1980-års lag till den nya konstruktionen *något annat socialt nedbrytande beteende* är Bramstångs kritik fortfarande relevant då förutsättningarna för tvångsvård inte kan anses framgå klart av lagtextens formulering annat socialt nedbrytande beteende.

6.1.3 Rekvisitets tillämpning och bristande formell rättssäkerhet

Problematiken med att rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende är otydligt konstruerat får konsekvenser när lagrummet tillämpas i domstol. Vad som ska anses vara gällande rätt kan diskuteras, men utifrån en rättsdogmatisk metod tydliggörs innebörden av rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende i förarbeten, praxis från högre rätt och doktrin. Av den rättsfallsundersökning som gjorts framgår det att förvaltningsrätten inte enbart tillämpar vad som kan anses

---

¹⁷⁸ Åke Fränberg, *Om rättssäkerhet*, Juridisk Tidskrift, 2000-01 årgång 12 nr 2, (Stockholm: Stiftelsen Stockholms juridiska fakultets tidskrift, 2000-01), s. 271.

¹⁷⁹ Bramstång 1985, s. 209.

vara gällande rätt utifrån ett rättsdogmatiskt perspektiv. Domstolen har även beaktat beteenden såsom att den unge mår psykiskt dåligt, har en hög skolfrånvaro eller lever ett vagabonderande liv. Dessa beteenden återfinns vare sig i förarbeten eller i praxis från Högsta förvaltningsdomstolen. I några av domarna konstateras exempelvis att den unge mår psykiskt dåligt och har ett självskadebeteende. Det står klart att den unge har ett vårdbehov men den springande punkten är om beteendet kan anses vara ett socialt nedbrytande beteende i lagens mening.

Bramstång anser att legalitetsprincipen ska gälla för rättstillämpning rörande tvångsingripanden enligt LVU.¹⁸⁰ Han förespråkar en restriktiv lagtolkning och är kritisk inför en friare tolkningsstil utifrån argumentationen att LVU är en skyddslag vars syfte är att skydda den unge. Han menar att en sådan tolkningsstil gör att beslut om tvångsingripanden fattas på icke godtagbara sätt- utifrån intuition, känslotänkande, prestigehänsyn eller andra förutfattade och föga genomtänkta meningar.¹⁸¹

Den otydliga lagtexten och den oklarhet som råder i rättsläget gör att lagen tillämpas i en bredare omfattning än av vad som kan anses framgå av gällande rätt. Domstolen följer inte den restriktiva lagtolkningsmetod som Bramstång förespråkar. Risken finns att olika domstolar bedömer rekvisitet mer eller mindre restriktivt, vilket leder till en bristande förutsebarhet både för enskilda och för andra som tillämpar lagen, till exempel socialtjänsten. Bristen på förutsebarheten riskerar att medföra att lagen tillämpas olika i olika delar av landet och att lika fall kan komma att behandlas olika.

6.1.4 Könsskillnader och bristande formell rättssäkerhet

Av rättsfallsundersökningen framkommer att flickor, i större utsträckning än pojkar, är representerade i kategorier som sex/övergrepp/relationer och psykisk problematik.¹⁸² Flickors beteenden återfinns inte i lika stor utsträckning, till skillnad från pojkars beteenden, i förarbeten eller i praxis. De kategorier av beteenden där pojkar utgör en övervägande del, såsom utåt-

---

¹⁸⁰ Mattsson 2002 s. 70.

¹⁸¹ Bramstång 1985, s. 209.

¹⁸² Tabell 3 s. 44.

agerande beteenden, olämpliga miljöer och kriminalitet, finns däremot omnämnda i förarbeten och praxis.

Undersökningens resultat är inte något nytt resultat. För drygt tio år sedan kom Astrid Schlytter fram till liknande resultat, vilket presenterades i boken *Kön och juridik i socialt arbete*. Av Schlytters rättsfallsundersökning framgår att det finns ett flertal nya situationer (utöver de situationer som presenteras i förarbetena) som domstolen ansåg föll in under rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende. De nya situationer som Schlytter fann var: psykisk störning, misshandel, sexuellt beteende och övergivenhet. Dessa beteenden gällde i princip uteslutande flickor.¹⁸³

Schlytter pekar på att 3 § LVU och rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende ger intrycket av att vara neutralt och lika relevant för både pojkar och flickor. Så är dock inte fallet eftersom en del av flickors sociala problematik inte täcks av lagstiftningen och därmed osynliggörs flickors behov av vård.¹⁸⁴ Schlytter menar att konsekvensen av att lagen inte tydligt formulerar unga flickors problematik, såsom ätstörningar, sexuell destruktivitet och andra självdestruktiva handlingar som att skära sig och upprepade självmordsförsök, gör att domstolen blir tvungen att tänja på lagens område för att ingripa i de fall som är absolut nödvändiga. Schlytter anser att istället för att domstolen ska tänja på LVU i rättspraxis så borde lagen ändras på så sätt att även flickors erfarenheter och sociala situation beaktas i lagen.¹⁸⁵

Ur formell rättssäkerhetssynpunkt är det problematiskt att flickors skadliga beteende inte finns fastslagna i förarbeten och praxis. Bristen på överensstämmelse mellan gällande rätt och lagstiftningens tillämpning försvårar lagens förutsebarhet. Det oklara rättsläget som råder försvårar bedömningen för den domstol som ska avgöra huruvida förutsättningarna för tvångsvård är uppfyllda. Oklarheterna påverkar även socialtjänsten som tillämpar LVU och initierar tvångsvårdsprocessen. Om rättskällorna inte tydligt uttrycker vilka beteenden som anses vara socialt nedbrytande är det svårt för socialtjänsten att veta när de ska ansöka om ett omhändertagande.

---

¹⁸³ Astrid Schlytter, *Kön och juridik i socialt arbete, tillämpning av 3 § LVU på länsrättsnivå*, (Lund: Studentlitteratur, 1999), s. 85.

¹⁸⁴ Schlytter 1999, s. 105 och s. 135 ff.

¹⁸⁵ Schlytter 1999, s. 142.

6.1.5 Könsskillnader utifrån ett materiellt rättssäkerhetsperspektiv

Den situation som har uppstått för unga flickor, det vill säga att flickors skadliga beteenden inte, i lika stor utsträckning som pojkars beteenden, omfattas av lagrummet, kan analyseras utifrån Vahlne Westerhälls materiella likhetsprincip och de därtill sammankopplade rättvisepinciperna. Av det resultat som presenterats i uppsatsen aktualiseras främst rättvisepincipen om tilldelning efter behov. Principen innebär att enskilda som når upp till ett visst minimikrav ska tilldelas det individuella stöd som hon eller han har behov av. I detta fall realiseras rättvisepincipen genom att unga som på grund av sitt beteende har ett vårdbehov ska beredas vård. För att säkerställa att den materiella likheten uppnås måste domstolen hålla sig inom lagens ramar, vilket den också gör genom att tillämpa både en teleologisk och deontologisk normteori. I de domar som granskats framgår att den unge har ett visst konkret beteende (deontologi) och att domstolen utifrån lagens ändamål gör en teleologisk slutsats och säkerställer att den unge får den vård som han eller hon behöver när den inte kan genomföras på frivillig väg.

Konstruktionen och tillämpningen av rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende blir inte lika bekymmersamt sett ur ett materiellt rättssäkerhetsperspektiv som ur ett formellt rättssäkerhetsperspektiv. Den materiella rättssäkerheten gör det möjligt för domstolen att argumentera utifrån etiska principer. Genom att använda den materiella likhetsprincipen kan domstolen till viss del komma till rätta med den brist som lagen har, nämligen att lagen främst fokuserar på pojkars destruktiva beteende. Domstolen tillämpar etiska principer för att undvika en situation som skulle varit moraliskt förkastlig - exempelvis att unga flickor, trots ett uppenbart vårdbehov på grund av ett självdestruktivt beteende eller suicidrisk, inte säkerställs vård. En brist på vård kan få ödesdigra konsekvenser för den unge, såsom suicid, och kan inte anses vara etiskt försvarbart.

6.1.6 Psykiska funktionshinder och bristande formell rättssäkerhet

Vad som ska anses vara gällande rätt för ungdomar med en psykisk problematik har varit föremål för diskussion under en lång period. Förra året avgjordes två rättsfall i Högsta förvaltningsdomstolen som behandlade psykiska funktions-

hinder. De två avgörandena gällde en 16-årig flicka med diagnosen ADHD och autismspektrumstörning och det andra målet gällde en pojke på knappt 20 år med ett neuropsykiatriskt funktionshinder i form av ADHD och lättare utvecklingsstörning.¹⁸⁶ De två domarna liknar varandra och domstolen motiverar sitt avgörande med att ungdomarnas beteenden i huvudsak är att betrakta som ett symtom på deras psykiska funktionshinder. Domstolen gör inte något närmare förtydligande av vilka symtom det är fråga om. Av utredningen i målen framgår det att ungdomarna lider av ett flertal olika symtom såsom aggressivt utagerande, destruktivitet, våld, självdestruktivt beteende, ett öppet sexualiserande beteende, aggressivitet, hotfullhet och impulsstyrhet. Högsta förvaltningsdomstolens uttalande blir dock svårtolkat eftersom ett flertal av symtomen hos de båda ungdomarna även kan iakttas hos personer utan ett psykiskt funktionshinder.

I domskälen till de två avgörandena från år 2010 hänvisas till en äldre dom från Högsta förvaltningsdomstolen, RÅ 2000 ref. 33, där det misstänktes att den unge hade ett psykiskt funktionshinder men inte hade fått någon diagnos. För att avfärda ett beteende som ett symtom på ett funktionshinder krävs antagligen, enligt Högsta förvaltningsdomstolens resonemang, att den unge fått en diagnos. Konsekvensen av domstolens argumentation blir att beroende på om den unge fått en diagnos eller ej, så bedöms han eller hon olika. I de fall den unge uppvisar dessa symtom/ beteenden, men inte har en diagnos i botten, kan han eller hon bli föremål för ett omhändertagande. Om den unge däremot har en diagnos och domstolen anser att symtomen/beteendena kan kopplas samman med det psykiska funktionshindret aktualiseras inte ett omhändertagande. Det betyder att två personer med samma symtom får olika tillgång till vård även om deras behov av vård är lika stort.

6.1.7 Hur kan rättssäkerheten stärkas?

För att stärka rättssäkerheten i LVU bör innebörden i rekvisitet annat socialt nedbrytande beteenden förtydligas i lagtext, genom rättstillämpning och ytterligare förarbetsuttalanden. Vilka beteenden som ska beaktas av rättstillämparen bör föras upp till diskussion, i exempelvis förarbeten och doktrin, och det bör

---

¹⁸⁶ RÅ 2010 ref. 24, RegR 8480-2008

tydliggöras huruvida beteenden såsom skolproblematik/skolfrånvaro och rymningar med mera ska anses ingå i annat socialt nedbrytande beteende. De beteenden som ska inkluderas i rekvisitet skulle även kunna framgå klarare av lagtexten genom att i paragrafen exemplifiera vilka beteenden som kan anses falla under rekvisitet. Högre förvaltningsdomstolen skulle även kunna bevilja prövningstillstånd i fler mål för att förtydliga praxis på området. Ett förtydligande av lagrummets innebörd skulle medföra stora fördelar ur ett formellt rättssäkerhetsperspektiv eftersom det ger en ökad förutsebarhet och möjliggör lika behandling och en minskad risk för godtycklig tillämpning.

Jag instämmer med Schyltters åsikt om att rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende måste ges en klarare innebörd så att flickors problematik inkluderas i 3 § LVU på ett tydligare sätt. Även om flickors vårdbehov tillgodoses genom att domstolen utgått från ett materiellt rättssäkerhetsperspektiv så anser jag att det finns flera fördelar med att inkludera ytterligare beteenden i rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende. Dessa fördelar består bland annat i att socialtjänsten vet vilka problematiker de ska arbeta med och att det står klart vilka beteenden som kan ligga till grund för en ansökan om LVU. Ytterligare en fördel är att "flickbeteendena" blir icke-könsrelaterade beteenden. Med all säkerhet finns det även pojkar som lider av destruktivitet i form av suicidtankar och ätstörningar. På det sätt som lagen tillämpas idag kan det finnas en risk att vissa beteenden kopplas samman med kön och att rättstillämparen inte beaktar alla beteenden hos alla ungdomar i lika stor utsträckning oavsett kön.

Av rättsfallsundersökningen som gjorts inom ramen för uppsatsen visas att förvaltningsdomstolen väger in psykisk problematik, såsom självdestruktiva handlingar och suicidförsök i rekvisitet annat socialt beteende. Således har det skett en utvidgning av rekvisitets innebörd i rättspraxis. Glappet mellan vad som får anses vara gällande rätt och hur lagen tillämpas bör minska genom att lagrummets innebörd förtydligas. Detta antingen genom att psykisk problematik tas upp som ett beteende som kan utgöra en förutsättning för vård alternativt att det tydliggörs att psykisk problematik inte gör det. Det främsta argumentet som förts fram mot att inkludera psykisk problematik i LVU är att det skulle kräva en helt annan kompetens och organisation än vad som finns inom socialtjänsten idag. Jag anser att argumentet inte är hållbart med tanke på att statistiken visar

att närmare 40 % av de barn och unga som beretts vård med stöd av LVU och vårdas på särskilda ungdomshem har psykiska problem. Eftersom så många barn och ungdomar som vårdas med stöd av LVU har psykiska problem borde socialtjänsten redan nu ha den kompetens som behövs. Om det är så att kompetensen saknas borde både organisation och kunskap förbättras så att socialtjänsten kan ge barn den vård och det stöd som de behöver. Genom att psykiska störningar inkluderas i LVU kan lagen även fånga upp de unga som mår psykiskt dåligt men inte kan anses uppfylla kraven på allvarlig psykisk störning som krävs för att omhändertas med stöd av LPT.

Trots att Högsta förvaltningsdomstolen tagit upp två mål gällande psykiska funktionshinder under år 2010 föreligger det fortfarande ett oklart rättsläge. När två personer uppvisar samma symtom, men där den ena har fått en diagnos och den andra inte har fått det, så riskerar de att få olika tillgång till vård. Visserligen går det att argumentera att ungdomarna är olika fall och därmed ska behandlas olika. Jag anser att det avgörande borde vara huruvida den unge har ett behov av vård och skydd utifrån det beteende och de symtom som den uppvisar, inte om hon eller han har fått en diagnos eller ej.

6.1.8 Vårdbehov och rättssäkerhet- kan de gå hand i hand?

I förarbetena till 1980-års tvångslag framgår det att LVU både ska säkerställa att barn och unga får den vård och det skydd som de behöver samtidigt som lagen måste vara rättssäker. För att säkerställa att vårdbehovet uppfylls krävs det att rekvisiten är generellt utformad så att lagen kan täcka alla de situationer då barn far illa. Samtidigt får inte rekvisiten vara alltför allmänna och vaga eftersom det kan leda till tolkningsproblem och subjektiva bedömningar.¹⁸⁷

I rättsfallsundersökningen framkommer att det finns ett antal beteenden som återkommer i domstolens bedömning. I flera av dessa situationer får det anses vara självklart att den unge är i behov av skydd, exempelvis vad gäller självskadebeteenden och suicidrisk. Jag anser att domstolens agerande, att tänja på vad som anses vara gällande rätt, är förståeligt eftersom konsekvenserna av ett uteblivet omhändertagande skulle kunna bli ödesdigert för den unge. På det sätt som rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende är formulerat i dag och den

---

¹⁸⁷ prop. 1989/90:28 s. 52

innebörd som det har getts i förarbeten och praxis föreligger det en brist på rättssäkerhet och denna skulle kunna tillgodoses genom att lagen förtydligas och beteenden som exempelvis psykiska störningar inkluderas. Precis som konstateras i förarbetena till 1980-års lag är det omöjligt att ha en lag som reglerar alla beteenden, men det är inte en omöjlighet att skapa en lag som är tydligare. För att säkerställa att unga bereds den vård som de behöver krävs det även i framtiden att det finns ett rekvisit som är generellt utformat, men det skulle inte vara till nackdel om detta rekvisit gavs en tydligare innebörd. På så sätt kan vårdbehovet och rättssäkerheten gå hand i hand i framtiden.

6.2 Analys ur rättighetsperspektiv

Inledningsvis ges en kortfattad definition av vad rättighetsbegreppet innebär inom förvaltningsrätten. Därefter undersöks om LVU kan anses vara en rättighetslagstiftning.

6.2.1. Rättigheter inom socialrätten- en teoretisk bakgrund

Inom civilrätten har rättighetsbegreppet diskuterats och analyserats i stor utsträckning.¹⁸⁸ Rättighetsbegreppet återfinns också i förvaltningsrätten och flera författare har diskuterat begreppets innehåll. Utifrån dessa diskussioner framgår att det krävs att vissa baskrav är uppfyllda för att rättighetsbegreppet ska godtas i det förvaltningsrättsliga språket. För att kunna tala om en rättighet bör den, för det första, vara noggrant preciserad i lag både vad gäller innehåll och förutsättningar. För det andra ska rättigheten vara utkrävbar för den enskilde, vilket förutsätter att det finns möjligheter till överklagande. För det tredje krävs att det finns en viss statlig tillsyn över de organ som har hand om förvaltningen.¹⁸⁹

Sten Holmberg har preciserat dessa tre baskrav närmare. Vad gäller det första kravet - att rättigheten ska vara noggrant preciserad - konstaterar han att ju mer precist formulerad en lagtext är i fråga om innehåll och villkor för att åtnjuta den gynnande åtgärden, desto lättare är det för myndigheten att göra en

---

¹⁸⁸ Stig Strömholm, *Rätt, rättskällor och rättstillämpning, en lärobok i allmän rättslära*, femte upplagan (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1996), s. 282.

¹⁸⁹ Lotta Westerhäll, *Rättigheter, förpliktelser och sanktioner inom socialrätten*, *Tidsskrift för rettsvetenskap*, nr 5 1986, s. 628 f.

välavvägd sakprövning och för den enskilde att kunna förutse myndighetens beslut och i efterhand bedöma dess laglighet och lämplighet. Det andra baskravet - att rättigheten ska vara utkrävbar - innebär enligt Holmberg att om den enskilde förvägras en förmån som han eller hon anser sig ha rätt till ska det finnas en möjlighet att få ärendet överprövat. Av Holmbergs resonemang om det tredje kravet - att myndigheten ska stå under statlig tillsyn - framgår det att en sådan tillsyn bidrar till att garantera att lagstiftningens syften och intentioner slår igenom i tillämpningen samt att den tillämpas någorlunda likformig i olika delar av landet.¹⁹⁰

Anna Hollander har utifrån Håkan Stoors rättighetsteori utvecklat rättighetskriterierna och lagt till ytterligare tre faktorer, utöver de tre baskraven som Holmberg formulerat. För det första, är förmånen formulerad som en individuell rättighet eller är det frågan om en generell reglering? För det andra, är förmånen beroende av budgetanslag? Det vill säga om kommunerna får avslå en ansökan med hänvisning till resursbrist. För det tredje, finns det i lagen angivna sanktionsmöjligheter gentemot myndigheter för utkrävande av individuella rättigheter?¹⁹¹

6.2.2 LVU utifrån de sex rättighetskriterierna

1) Är förmånen formulerad som en individuell rättighet eller generell reglering?

Av 1 § LVU framgår det att lagen tillämpas på barn och ungdomar i de fall någon av situationerna i 2 eller 3 §§ är uppfyllda och om vården inte kan genomföras med barnets eget, alternativt vårdnadshavarens, samtycke. I 1 § anges även att lagen är tillämplig på ungdomar upp till 18 år i miljöfallen och fram till 20 års ålder i beteendefallen. Lagstiftningen måste anses vara individuellt formulerad och knuten till en viss personkrets, nämligen att barn och ungdomar under 18 respektive 20 år ska beredas vård om de uppfyller förutsättningarna i 2 eller 3 §§. I 1 § LVU anges inte att den unge innehar en rättighet som han eller hon kan utkräva men det framgår att han eller hon *ska* omhändertas om förutsättningarna är uppfyllda. Det föreligger således en plikt för samhället att ingripa, däremot finns inte någon av lagrummet uttrycklig rätt för den unge att

---

¹⁹⁰ Sten Holmberg, *Den enskildes biståndsrätt enligt socialtjänstlagen* (Lund: Lunds universitet, Juridiska institutionen, Avhandling, 1988), s. 33 f.

¹⁹¹ Anna Hollander, *Rättighetslag i teori och praxis* (Uppsala: Iustus förlag, 1995), s. 35 ff.

beredas vård. I en jämförelse mellan LVU:s konstruktion och 4 kap. 1 § SoL och 7 § LSS, där det framgår att enskilda har rätt till bistånd eller rätt till insatser i form av stöd och särskild service, står det klart att den unges rätt till vård enligt i LVU inte är lika klart uttryckt som i SoL och LSS.

I förarbetena till LVU framgår det att barn har vissa grundläggande rättigheter, såsom rätt till trygghet, omvårdnad och god fostran, enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken. Vidare framgår det även att LVU ska säkerställa att unga får det skydd som han eller hon behöver när det inte kan ske på frivillig väg. Samhället har en skyldighet att ingripa och skydda barnet. Utifrån förarbetsuttalande går det att argumentera att barn har rätt till vård enligt LVU.

Ytterligare en fråga som kan diskuteras är huruvida tvångsvård ska anses utgöra en förmån. LVU är en vårdlag och av lagens förarbeten framgår att lagen inte syftar till att skydda samhället. LVU ska inte användas för att straffa den unge eller för att tillgodose andra samhällsintressen, såsom samhällsskydd. Av förarbetena klargörs att LVU syftar till att säkerställa att den unge får tillgång till den vård och det skydd som han eller hon behöver. Målet med insatsen är att bereda den unge vård vilket måste anses utgöra en förmån. Däremot utgör tvånget inte någon förmån utan är den sista utvägen för att säkerställa den unges vård.

LVU kan inte sägas ge uttryck för att den unge har en rätt till vård på samma sätt som rätten till bistånd i SoL 4 kap. 1 §. Av 1 § LVU framgår det dock att den unge ska beredas vård och i förarbetena hänvisas till att den unge har vissa grundläggande rättigheter. LVU bör anses uppfylla det första rättighetskriteriet, att förmånen är formulerad som en individuell rättighet. Däremot kan det diskuteras hur stark denna rättighet kan anses vara eftersom rätten inte framgår av lagtexten.

2) Är förutsättningarna för förmånen och innehållet i förmånen angivet i lag?

Förutsättningarna för att erhålla vård enligt LVU anges i 1, 2 och 3 §§ LVU. Utöver ålders- och samtyckeskravet i 1 § krävs det att någon av formuleringarna i 2 § miljöfallen eller 3 § beteendefallen är uppfyllda. I 2 § anges att vård ska beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en på-

taglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Av 3 § 1 stycket LVU framgår att vård ska beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet, eller något annat socialt nedbrytande beteende. Förutsättningarna för att beredas tvångsvård framgår relativt tydligt i 2 och 3 §§. I båda paragraferna finns dock ett stort utrymme för tolkning vad gäller rekvisiten något annat förhållande i hemmet och något annat socialt nedbrytande beteende. Båda dessa rekvisit är vaga och otydliga vilket medför att förutsättningarna för att beredas vård med stöd av dessa rekvisit måste anses otydligt preciserat.

Enligt 11 § LVU är det socialtjänsten som beslutar om hur vården ska utformas, av 10 § framgår att vården alltid ska påbörjas utanför den unges egna hem. För de barn och ungdomar som bereds vård med stöd av 3 § LVU och behöver stå under särskilt noggrann tillsyn finns särskilda ungdomshem som statens institutionsstyrelse svarar för, 12 § LVU. Förmånens innehåll kan inte anses framgå av lagtexten i LVU. Socialtjänsten har ansvaret för att utforma vården och visserligen ska en vårdplan bifogas ansökan om vård enligt 4 §, men en sådan plan är inte rättsligt bindande.

Förutsättningarna för vård får anses framgå relativt tydligt i LVU och den delen av rättighetskriteriet är uppfyllt. Däremot ger LVU inte något förtydligande om vårdens innehåll, utan det är helt och hållet en fråga för socialtjänsten att avgöra hur vården ska utformas. Således kan den delen av rättighetskriteriet som behandlar förmånens innehåll inte anses uppfyllt.

3) Är förmånen beroende av budgetanslag?

Frågan innebär huruvida en kommun kan avslå en ansökan om en förmån med hänsyn till resursbrist. För de fall den unge bereds vård under frivilliga former ska socialtjänsten bevilja bistånd och insatser som exempelvis vård i familjehem eller i ett hem för vård eller boende, enligt 4 kap. 1 § SoL. De frivilliga insatserna ska tillförsäkra den unge en skälig levnadsnivå. I Högsta förvaltningsdomstolens praxis konstaterats att en ansökan om bistånd, enligt 4 kap. 1 § SoL, för att uppnå en skälig levnadsnivå inte får avslås med motiveringen att kommunen inte har

ekonomiska resurser.¹⁹² Frivilliga insatser för barn och unga kan således inte avslås med hänvisning till att kommunen inte har pengar. Vid vård med stöd av LVU kommer problematiken om begränsade resurser inte till ytan på samma sätt som beslut med stöd av SoL. Detta då en ansökan om vård görs på initiativ av socialtjänsten och beslutas av förvaltningsrätten, 4 § LVU. Socialtjänstens initiativrätt i LVU-mål möjliggör för kommuner med bristande ekonomiska resurser att avstå från att ansöka om vård utan att motiveringen framgår av ett beslutsdokument. Vård vid ett särskilt ungdomshem är relativt kostsamt för kommunen och enligt SiS hemsida betalar kommunerna en avgift mellan 4 000 och 5 000 kronor per dygn för en placering och en genomsnittlig placering varar i cirka fem månader.¹⁹³

Utifrån ett analogislut om vad som gäller för insatser enligt SoL, så kan en ansökan om vård enligt LVU inte heller avslås med motiveringen att kommunen har bristande ekonomiska resurser. LVU får anses uppfylla rättighetskriteriet att förmånen inte kan avslås med stöd av bristande ekonomiska resurser. Däremot får det anses finnas en viss risk att de kommuner som har en ansträngd ekonomisk situation kan bli mindre benägna att ansöka om ett omhändertagande.

4) Är förmånen utkrävbar och föreligger det en överklagningsrätt?

Den enskilde kan inte kräva att han eller hon ska bli omhändertagen eftersom det är socialnämnden som ansöker om ett omhändertagande enligt 4 § LVU. Däremot framgår det av praxis att den unge själv kan överklaga ett avslagsbeslut från förvaltningsrätten och på så sätt få en överprövning.¹⁹⁴ LVU får anses uppfylla rättighetskriteriet om att den enskilda ska ha rätt att överklaga.

5) Förekommer statlig kontroll och tillsyn?

Länsstyrelsen var tidigare tillsynsmyndighet för socialtjänstens verksamhet och den tvångsvård som stadgas i LVU. Den första januari 2010 övergick tillsynsansvaret till Socialstyrelsen som nu svarar för tillsynen över SoL, LVU och de

---

¹⁹² RÅ 2000 ref. 16 och RÅ 1993 ref. 11 II.

¹⁹³ Statens institutionsstyrelse: [http://www.stat-inst.se/sidor-for-studerande/vad-ar-lvu-varld/\(2011-02-05 klockan 14.00\)](http://www.stat-inst.se/sidor-for-studerande/vad-ar-lvu-varld/(2011-02-05%20klockan%2014.00)).

¹⁹⁴ RÅ 2006 ref. 10 se även kapitel 3.5.

särskilda ungdomshemmen som drivs av SiS enligt 12 § LVU.¹⁹⁵ Syftet med att samla tillsynen hos en aktör är att skapa en tillsyn som är tydlig, mindre sårbar samt fungerar samordnat, strukturerat och effektivt. Dessutom ska tillsynen bli mer enhetlig och förutsägbar då samma bedömningsgrunder tillämpas över hela landet.¹⁹⁶ Utöver den tillsyn som Socialstyrelsen utövar, har även de av riksdagen valda justitieombudsmän (JO) enligt 13 kap. 6 § RF ett tillsynsansvar över tillämpningen av lagar och andra föreskrifter i offentlig verksamhet. Dessutom utövar regeringen genom justitiekanslern (JK) kontroll över den offentliga förvaltningen. LVU står således under tillsyn och rättighetskriteriet får anses vara uppfyllt.

6) Finns sanktioner mot myndigheter?

I LVU finns inte några möjligheter till statliga sanktioner mot en socialnämnd som inte verkställer ett beslut om omhändertagande enligt LVU. I SoL återfinns det i 16 kap. 6a § bestämmelser om att socialnämnden åläggs att betala en särskild avgift om de inte tillhandahåller det bistånd som den enskilde blivit berättigad till (med stöd av 4 kap. 1 §) genom ett beslut från socialnämnden eller genom ett domstolsavgörande. Således kan konstateras att om den enskilde bereds frivilliga insatser så finns det starka påtryckningsmedel för att få del av dessa. Är beslutet däremot tagit under LVU kan inte kommunen straffas för att de inte verkställer beslutet. LVU kan inte anses uppfylla rättighetskriteriet om sanktioner mot myndigheter.

6.2.3 LVU- en rättighetslag?

LVU uppfyller vissa av de kriterier som ställs på en rättighetslagstiftning (tabell 4), såsom tillsyn, överklaganderätt och oberoende från budgetanslag. Däremot brister LVU på några avgörande punkter och då framförallt eftersom det av lagtexten inte framgår att den unge har *rätt* till vård. Ytterligare en brist ur rättighetsperspektiv är att lagen innehåller otydligheter vad gäller förutsättningarna för vård. Visserligen framgår det relativt klart att den unge ska beredas vård för exempelvis fysisk eller psykisk misshandel och brottslig verksamhet.

---

¹⁹⁵Socialstyrelsen:<http://www.socialstyrelsen.se/tillsyn/omtillsyn/samordnad-tillsyn-av-var-docho-msorg>. (2011-02-04 klockan 21.25) och Statens institutionsstyrelse: <http://www.statinst.se/faktabank/tillsyn-och-granskning/>. (2011-02-04 klockan 21.50)

¹⁹⁶ prop. 2008/09:160 s. 44 ff.

Däremot är lagen vagt och otydligt formulerad vad gäller rekvisiten annat socialt nedbrytande beteende och något annat förhållande i hemmet. I den rättsfallsundersökning som gjorts i uppsatsen visas även att rekvisitet annat socialt nedbrytande beteenden tillämpas på beteenden som inte återfinns i praxis från Högsta förvaltningsdomstolen eller i förarbeten. I vilka fall den unge ska anses uppfylla förutsättningarna och ha en rätt till vård är oklar både utifrån lagtextens konstruktion och utifrån lagens tillämpning. En annan stor brist ur rättighetsperspektiv är att lagen inte anger närmare vad vården ska innehålla. Ett barn eller en ungdom kan inte kräva att få tillgång till en viss behandling för att komma till rätta med sin problematik. LVU kan i viss mån anses vara en rättighetslag då några av kriterier är uppfyllda men andra kriterier kan endast anses vara delvis uppfyllda eftersom de har en vag och oprecis utformning

Tabell 4

1. Individuell rättighet eller generell rättighet?	Ja/vag
2. Förutsättningarna för förmånen angivet i lag?	Ja/vag
Innehållet i förmånen angivet i lag?	Nej
3. Är förmånen beroende av budgetanslag?	Nej
4. Föreligger det en överklagningsrätt?	Ja
5. Förekommer statlig kontroll och tillsyn?	Ja
6. Finns sanktioner mot myndigheter?	Nej

Tabellen visar en översikt över de rättighetskriterier som kan anses uppfyllda eller icke uppfyllda i LVU.

Bramstång har kritiserat LVU och menar att det inte går att tala om en rätt till tvångsvård eftersom den unge själv inte kan vända sig till en myndighet och på frivillig grund begära ett tvångsingripande. Detta eftersom ett ingripande förutsätter att det saknas samtycke från den enskilde.¹⁹⁷ Jag anser att det bör gå att tala om en rätt till tvångsvård även om det inte är den enskilde som ansöker om att bli omhändertagen. Det faktum att förutsättningen att ansöka om rättigheten ligger hos någon annan, i detta fall hos socialtjänsten, kan inte anses utesluta att det går att tala om en rätt till vård enligt LVU. Huruvida man kan tala om en rätt till tvångsvård kan inte avgöras utifrån kriteriet att den enskilde inte

¹⁹⁷ Bramstång 1985, s. 198.

själv kan ansöka om att bli omhändertagen. Det bör finnas en rätt att bli skyddad från sig själv och sitt eget destruktiva beteende oavsett om det är den unge själv eller någon annan som ansöker om att tvångsvården.

6.2.4 Starkare och tydligare rättigheter i LVU

I LVU är inte alla de kriterier som definierar en rättighetslagstiftning uppfyllda. Gustafsson har diskuterat den problematik som uppstår när en rättighet inte uppfyller alla rättighetskriterier och han menar att konsekvensen blir att rättigheten inte anses vara äkta. Gustafsson menar att istället för att uppfatta kriterierna som definitionen av en rättighet, så ska kriterierna användas för att indikera på styrkan eller svagheten i rättigheten. Kunskapen om rättighetens styrka eller svaghet kan användas till att arbeta med förändringar av lagen.¹⁹⁸ Hollander resonerar också utifrån att rättigheter kan var starkare och svagare. Hon menar att ju exaktare den rättsliga regleringen är desto starkare rättighet. Om rättigheten istället har vaga och elastiska formuleringar ger det myndigheter en större prövningsrätt, vilket gör att rättigheten blir svagare.¹⁹⁹

Det går att dra paralleller utifrån Gustafssons resonemang till LVU. I vissa delar uppfyller LVU rättighetskriterier och i andra delar brister lagen, vilket gör att lagen kan definieras som en svag rättighetslagstiftning. Som ovan påpekats är förutsättningarna för vården vagt och oprecist formulerade, i både lagtext och tillämpning. Detta gäller särskilt rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende. För det fall lagstiftaren vill ha en starkare rättighetslag går det enligt Hollanders resonemang att stärka rätten till LVU-vård genom att lagrummets konstruktion blir tydligare. Om rekvisitet ges en mer precis och tydlig innebörd stärks rättigheten. Förslagsvis skulle det i lagtext kunna framgå exempel på beteenden som omfattas i begreppet annat socialt nedbrytande beteende. Vidare kan Högsta förvaltningsdomstolen ta upp flera mål till avgörande för att klargöra praxis på området. Ytterligare förändringar som kan göra LVU till en starkare rättighetslagstiftning är att i lagtext specificera vilka vårdformer som kan aktualiseras för den unge.

---

¹⁹⁸ Gustafsson 2002, s. 232.

¹⁹⁹ Hollander 1995, s. 38.

7. Slutsats

I uppsatsen undersöks, utifrån en rättsdogmatisk metod, vilka typer av beteenden som faller in under rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende i 3 § LVU. Enligt förarbeten, praxis, och doktrin beaktas följande beteenden: att den unge begår något eller några enstaka allvarliga brott, att den unge mer än tillfälligt vistas i en knarkarkvart eller missbruksmiljö, att den unge prostituerar sig eller uppträder på en sexklubb samt att den unge har ett aggressivt och våldsamt beteende. De beteenden som inte anses ingå i rekvisitet är: symtom på psykiska funktionshinder, psykiska problem som inte leder till annat socialt nedbrytande beteende och Skolproblematik/skolfrånvaro. Av rättsfallsundersökningen framgår det att domstolen på förvaltningsrättsnivå beaktar ytterligare beteenden vid bedömningen av om rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende ska anses uppfyllt. Dessa beteenden är: rymningar, sex/övergrepp/relationer, psykisk problematik och skolfrånvaro. Undersökningen visar att flickor i större utsträckning än pojkar förekommer bland de beteenden som inte finns omnämnda i förarbeten eller praxis. Framförallt är flickor i betydligt större omfattning än pojkar representerade i kategorierna sex/övergrepp/relationer och psykisk problematik.

I uppsatsen undersöks även hur rättssäkerhetsperspektivet uppfylls utifrån hur rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende är konstruerat och hur det tillämpas i domstol. Ur ett formellt rättssäkerhetsperspektiv kan det konstateras att rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende har en rad olika brister. För det första är rekvisitet vagt och otydligt formulerat, vilket medför ett stort utrymme för tolkning. Rekvisitets mångtydiga konstruktion leder till svårigheter att förutse när lagen kan komma att tillämpas. Dessutom medför det svårigheter att i efterhand bedöma om förutsättningarna för ett omhändertagande varit uppfyllda eller om den unge varit utsatt för ett godtyckligt beslut. För det andra framkommer det av rättsfallsundersökningen att tillämpningen av rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende i underrätt inte fullständigt överensstämmer med gällande rätt. Domstolen har nämligen beaktat andra beteenden som inte finns omnämnda i vare sig förarbeten eller praxis, såsom rymningar,

sex/övergrepp/ relationer, psykisk problematik och skolfrånvaro. Det faktum att rekvisitet tillämpas extensivt medför en försämrad förutsebarhet både för enskilda och rättstillämpare. Vidare finns det även risk att enskilda behandlas olika i olika delar av landet beroende på hur rekvisitet tolkas. Det bör även påpekas att flickor i större grad än pojkar drabbas av denna rättsosäkerhet eftersom flickor i större utsträckning än pojkar omhändertas på grund av beteenden som inte framgår av förarbeten, praxis eller doktrin.

Förvaltningsrättens tendens att i viss mån tänja på vad som anses vara gällande rätt kan förstås utifrån ett materiellt rättssäkerhetsperspektiv och en materiell likhetsprincip. Domstolen har utgått från lagens ändamål och gjort en teleologisk tolkning av LVU. I rättstillämpningen har domstolen beaktat ungdomars behov av vård och tillgodosett detta, även i de fall då den unges beteende inte återfinns i förarbeten och praxis. Detta gäller framförallt flickors destruktiva och normbrytande beteenden eftersom dessa inte finns omnämnda i gällande rätt. Utifrån en materiell likhetsprincip säkerställs att ungdomar behandlas lika om de har ett lika stort vårdbehov. Dessutom kan ett uteblivet omhändertagande i vissa situationer framstå som oetiskt, exempelvis i de fall då den unge har ett självskadebeteende eller självmordstankar. Den teleologiska tolkningen gör att domstolen kan förhindra ödesdigra konsekvenser för den unge och förvaltningsrättens något extensiva tillämpning får anses vara legitim.

I uppsatsen undersöks även om LVU kan anses vara en rättighetslagstiftning. Av den analys som gjorts utifrån ett rättighetsperspektiv framgår det att LVU är en svag rättighetslag eftersom den inte uppfyller alla rättighetskriterier. Bramstång har kritiserat LVU och menar att det inte går att tala om en rätt till tvångsvård eftersom den unge själv inte kan vända sig till en myndighet och på frivillig grund begära ett tvångsingripande. Ett omhändertagande förutsätter att samtycke till vård saknas.²⁰⁰ Bramstångs argument kan dock ifrågasättas. Grundtanken i LVU är att den unge ska skyddas när det inte går att genomföra vården med samtycke från vårdnadshavaren eller den unge själv. Så långt har Bramstång rätt. LVU ska säkerställa att den unge bereds den vård som hon eller

---

²⁰⁰ Bramstång 1985, s. 198.

han behöver och ska inte tillämpas för att tillgodose andra samhällsintressen, såsom samhällsskydd. LVU bör således betraktas som en vårdlag.

Tvångsvårdens moraliska rättfärdigande bygger på en idé om att människan i vissa lägen behöver skyddas från sitt eget destruktiva beteende (eller för den delen vårdnadshavarens destruktiva beteende gentemot sitt barn). För att förhindra en negativ utveckling har en utomstående, i detta fall representerad av socialtjänsten, fått en befogenhet att ansöka om att ingripa i den enskildes liv. Det faktum att det är socialtjänsten som ansöker om vården utesluter inte att den enskilde har rätt till vård. Det är i denna del som Bramstångs resonemang kan ifrågasättas eftersom väl efter att socialtjänsten tagit initiativ till en vårdansökan och den har lämnats bifall så ska den unge beredas vård. Att få tillgång till vård bör anses vara en rättighet, om än en svag sådan. Den fråga jag vill ställa är: kan det inte vara fråga om en rättighet om *någon* har rätt att utkräva rättigheten, även om det inte är individen själv som gör det? Den unge har dessutom rätt att överklaga ett avgörande där ansökan om vård avslagits och det går att tala om en viss initiativrätt även om den uppkommer senare i processen.

För det fall lagstiftaren vill stärka rätten till vård enligt LVU bör förutsättningarna för vård och vårdens innehåll tydliggöras i lagrum, förarbeten och praxis. Därutöver bör det framgå av lagtexten att den unge har rätt till vård och det bör även lyftas en diskussion om den unge ska tillerkännas en initiativrätt i LVU-mål redan från processens början.

Av förarbetena till LVU framgår det att en tvångsvårdslag måste kunna täcka alla de situationer när ett barn far illa, samtidigt som lagen måste vara rätts-säker. Jag anser att det går att förena rättssäkerhet med lagens syfte, att säkerställa den unges behov av vård och skydd, på ett bättre sätt än vad som görs idag. Rekvisitet annat socialt nedbrytande beteenden kan finnas kvar i lagen, för att täcka de situationer som lagstiftaren inte kan förutse, men det bör ges ytterligare exempel på beteenden som omfattas av rekvisitet. De beteenden som bör övervägas om de ska inkluderas är: psykisk problematik, relationer/sex/övergrepp och rymningar. Skolproblematik/skolfrånvaro är också ett beteende som ofta förekommer i domstolens motivering till vård och lagstiftaren bör överväga om det ska inkluderas i rekvisitets innebörd. Innan en lagändring genomförs bör det göras fler rättsfallsundersökningar i olika delar av landet för

att få en tydlig bild av vilka beteenden som domstolarna inkluderar i rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende. Ytterligare en åtgärd som bör vidtas för att stärka rättsäkerheten är att förtydliga hur rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende ska tillämpas på barn och ungdomar med psykiska funktionshinder.

Ett tvångsomhändertagande är en mycket ingripande åtgärd i den enskildes integritet och LVU måste omgärdas av rättsäkerhetsgarantier. Ett förtydligande av rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende skulle medföra en stärkt rättsäkerhet genom att förutsättningarna för vård preciseras och förtydligas. Rättsäkerheten skulle framförallt stärkas för flickor eftersom de i större utsträckning än pojkar omhändertas på grund av beteenden som idag inte går att utläsa av förarbeten och praxis. Huruvida den unge ska anses ha en rätt till vård enligt LVU är en fråga för fortsatt diskussion. Ett förtydligande av rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende skulle dock även medföra positiva effekter ur ett rättighetsperspektiv eftersom tydliga förutsättningar för vård gör rättigheten starkare. LVU har varit i kraft i nästan 20 år och kanske är det dags för lagstiftaren att göra en ingående översyn av lagen.

8. Källförteckning

Litteratur

Bramstång, Gunnar, 1964: *Förutsättningarna för barnavårdsnämnds ingripande mot asocial ungdom*. Lund: CWK Gleerups förlag.

Bramstång, Gunnar, 1985: *Sociallagstiftningen, En kommentar till socialtjänstlagen, lagen om vård av unga samt lagen om vård av missbrukare*. Lund: PA Norstedt & Söners förlag och Studentlitteratur AB.

Beyer, Claes, 1990-91: *Rättssäkerhet-en formsak*, Juridisk Tidskrift, 1990-91 årgång 2 nr 3, s. 389-402. Stockholm: Stiftelsen Stockholms juridiska fakultets tidskrift.

Fränberg, Åke, 2000-01: *Om rättssäkerhet*, Juridisk Tidskrift, 2000-01 årgång 12 nr 2, s. 269-280. Stockholm: Stiftelsen Stockholms juridiska fakultets tidskrift.

Gustafsson, Håkan, 2002: *Rättens polyvalens, en rättsvetenskaplig studie av sociala rättigheter och rättssäkerhet*. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet, avhandling.

Holgersson, Leif, 1998: *Socialtjänst, lagtexter med kommentarer i historisk belysning*, åttonde reviderade upplagan, Stockholm: Tiden/Rabén Prisma.

Hollander, Anna, 1995: *Rättighetslag i teori och praxis*. Uppsala: Iustus förlag.

Holmberg, Sten, 1988: *Den enskildes bistånds rätt enligt socialtjänstlagen*. Lund: Lunds universitet, Juridiska institutionen, avhandling.

Kumlien, Mats, 1994: *Uppfostran och straff, studier kring 1902 års lagstiftning om reaktioner mot ungdomsbrott*. Uppsala: Uppsala universitet, Juridiska institutionen, Avhandling.

Mattsson, Titti, 2002: *Barnet och rättsprocessen, rättssäkerhet och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*. Lund: Juristförlaget i Lund.

Norström, Carl, Thunved, Anders, 2009: *Nya sociallagarna*, upplaga 22:1. Stockholm: Norstedts juridik.

Peczenik Aleksander, 1995: *Vad är rätt? Om demokratis, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, upplaga 1:1. Stockholm: Norstedts Juridik och Fritzes Förlag AB.

Schlytter Astrid, 1999: *Kön och juridik i socialt arbete, tillämpning av 3 § LVU på länsrättsnivå*. Lund: Studentlitteratur.

Strömholm, Stig, 1996: *Rätt, rättskällor och rättstillämpning, en lärobok i allmän rättslära*, femte upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Vahlne Westerhäll, Lotta, 2002: *Den starka statens fall?* upplaga 1:2. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Westerhäll, Lotta, 1986: *Rättigheter, förpliktelser och sanktioner inom socialrätten*, Tidsskrift för rettsvetenskap, nr 5 1986, s. 627-654.

Zila, Josef, 1990: *Om rättssäkerhet*, Svensk Juristtidning 1990 s 284, Sjuttiofemte årgången, Stockholm: Aktiebolaget P.A. Norstedt & Söner.

Offentligt tryck

prop. 1979/80:1
prop. 1989/90:28
prop. 1981/82:168
prop. 1990/91:58
prop. 1994/95:224
prop. 1998/99:3
prop. 2002/03:53
prop. 2008/09:160
prop. 2009/10:232

SOU 1987:7 Barnets rätt, Delbetänkande av utredningen om barnens rätt
SOU 1998:31

SOU 2000:77, Omhändertagen, Samhällets ansvar för utsatta barn och unga (betänkande av LVU-utredningen)

SOU 2009:68 Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU) (betänkande av barnskyddsutredningen)

SoU 1979/80:44

JO 1997/98 s. 336

Socialstyrelsens allmänna råd, SOSFS 1997:15

Praxis

Regeringsrätt

RÅ 1961 s 170
RÅ 72 s 32
RÅ 83 2:87 (II)
RÅ 83 2:87 (III)
RÅ 84 2:31
RÅ 1986 ref. 4
RÅ 1989 not 169
RÅ 1990 ref. 13
RÅ 1993 ref. 11 II
RÅ 1995 ref. 38

RÅ 2000 ref. 16
RÅ 2000 ref. 33
RÅ 2006 ref. 10
RÅ 2010 ref. 24
RegR 8480-08

Kammarrätt

KamR 6890-07,
Göteborg 2008-03-17
KamR 7473-09,
Stockholm 2010-01-14

Målförteckning empirisk undersökning

Bifall 2008		Bifall 2009	
119-08	4361-08	465-09	4689-09
136-08	4407-08	723-09	5642-09
142-08	4410-08	967-09	6630-09
643-08	4448-08	989-09	6963-09
673-08	4568-08	1143-09	7197-09
1039-08	5265-08	1342-09	7327-09
1066-08	5655-08	1457-09	7595-09
1156-08	5942-08	1720-09	7715-09
1177-08	6469-08	1864-09	7752-09
1482-08	6763-08	2020-09	7999-09
1483-08	6920-08	2058-09	8016-09
1503-08	6926-08	2104-09	8059-09
2018-08	7393-08	2241-09	8200-09
2057-08	7747-08	2309-09	8249-09
2231-08	7777-07	2383-09	8259-09
2285-08	7895-08	2385-09	8341-08
2423-08	8153-08	2388-09	8349-09
2430-08	8174-07	2391-09	8563-09
2598-08	8831-07	2392-09	8680-09
2603-08	9212-07	2455-09	8714-09
2742-08		2457-09	8864-09
3091-08	Avslag 2008	2535-09	8965-09
3221-08	4647-08	2736-09	9104-09
3321-08	7277-08	2796-09	
3322-08		3143-09	Avslag 2009
3575-08		3163-09	456-09
3591-08		3333-09	6365-09
3596-08		3387-09	3289-09
3827-08		3827-09	
3996-08		4400-09	

Muntliga källor

Björklund, Agneta, Socialdepartementet, 2011: muntl. Telefonsamtal
2011-02-18.

Internet

Socialstyrelsens hemsida

<http://www.socialstyrelsen.se/tillsyn/omtillsyn/samordnad-tillsyn-av-var-do-chom-sorg>. (2011-02-04 klockan 21.25)

Statens institutionsstyrelses hemsida

<http://www.stat-inst.se/faktabank/tillsyn-och-granskning/>. (2011-02-04 klockan 21.50)

<http://www.stat-inst.se/sidor-for-studerande/vad-ar-lvu-var-d/>. (2011-02-05 klockan 14.00)